

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ Західноукраїнський
національний університет Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансового менеджменту та страхування

ВАЛЬЧУК Тетяна Юріївна

Фінансовий менеджмент суб'єктів туристичного бізнесу /
Financial management of tourism business entities

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа та страхування освітньо-професійна
програма - Фінанси суб'єктів господарювання та
страхування

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ФСГм-21
Т. Ю. Вальчук

Науковий керівник: к.е.н.,
доцент, Н. Я. Спасів

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

"__" _____ 20 р.

Завідувач кафедри
О. В. Кнейслер

ТЕРНОПІЛЬ-2020

АНОТАЦІЯ

Вальчук Т.Ю. Фінансовий менеджмент суб'єктів туристичного бізнесу. – Рукопис.

Дослідження на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю 072 – фінанси, банківська справа і страхування. – Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2020.

Кваліфікаційна робота присвячена теоретичним і практичним аспектам оцінки механізму фінансового менеджменту суб'єктів сфери туризму. У дослідженні розкрито теоретичні аспекти управління фінансами туристичних організацій, особливості їхнього функціонування в сучасних умовах господарювання; охарактеризовано механізм фінансового менеджменту туристичного підприємства; досліджено стан суб'єктів туристичного бізнесу; окреслено резерви підвищення ефективності управління фінансами суб'єктів туризму в сучасних кризових умовах.

Ключові слова: управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу, фінансовий менеджмент, фінансова стійкість, ліквідність.

ANNOTATION

Valchuk T. Yu. Financial management of tourism businesses.- Manuscript.

Research on education and the Master level "specialty 072 – Finance, banking and insurance. - West Ukrainian National University, Ternopol, 2020.

Thesis is devoted to theoretical and practical aspects of evaluating the mechanism of financial management of tourism entities. The study reveals the theoretical aspects of financial management of tourism organizations, the peculiarities of their functioning in modern business conditions; the mechanism of financial management of the tourist enterprise is characterized; the state of subjects of tourist business is investigated; outlines the reserves for improving the efficiency of financial management of tourism entities in the current crisis.

Key words: financial management of tourism business entities, financial management, financial stability, liquidity.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ СУБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ	7
1.1 Теоретичні основи управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу.....	7
1.2 Методичні підходи до оцінки ефективності фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу	14
Висновки до розділу 1	20
РОЗДІЛ 2. ПРАГМАТИЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ СУБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ	22
2.1. Діагностика сучасного стану суб'єктів туристичного бізнесу.....	22
2.2. Оцінка ефективності управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу	36
Висновки до розділу 2	51
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ СУБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ	52
3.1 Основні шляхи покращення фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу	52
3.2 Вектори вдосконалення фінансового управління суб'єктами туристичного бізнесу	60
Висновки до розділу 3	67
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку економіки дедалі вагомішого значення набуває саме управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу, оскільки фінансовий менеджмент є базисним механізмом ефективного функціонування та розвитку господарюючих одиниць, в тому числі і туристичних організацій, в умовах мінливого ринкового середовища.

Фінансовий менеджмент у сфері туризму – це система інструментів, методів, форм розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних з процесами формування, розподілу та використання фінансових ресурсів для досягнення стійкого фінансового стану та ефективної діяльності суб'єктів туристичного бізнесу. Від ефективності управління фінансовими ресурсами туристичного підприємства залежить його спроможність досягти успіху на ринку туристичних послуг. Ефективно організоване управління фінансами є необхідною складовою його успішної діяльності в умовах жорсткої ділової конкуренції.

Найбільш значний вклад у становлення та розвиток теорій управління фінансами внесли такі вчені, як О.Д. Василик, Л.А. Дробозіна, Н.В. Колчина, Г.Б. Поляк, В.М. Опарін, А.М. Поддєрьогін та багато інших.

Проблеми ефективного фінансового менеджменту в цілому та на рівні суб'єктів туристичного бізнесу знайшли широке відображення у працях таких відомих закордонних та вітчизняних науковців, як О.І. Дацій, В.Л. Корінев, О.М. Гізатулліна, З.П. Коровіна, А.С. Маглаперідзе, Г.В. Савицька, А.Д. Шеремет, Ю.С. Цал-Цалко. Підходи таких закордонних вчених, як Р. Брейлі, Дж. К. Ван Хорна, Б. Коласа, С. Майерса, М. Міллера, Ф. Модільяні, У. Шарпа та інших стали основою для розробки методики ефективного управління фінансами у різних сферах бізнесу, включаючи і туристичну сферу.

Проте, на сьогодні низка питань теоретичного та практичного характеру є дискусійними, недостатньо опрацьованими залишаються окремі проблемні питання управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу на основі базових концепцій фінансового менеджменту, що потребує подальшого

дослідження та вивчення, й актуалізує тему нашого дослідження. Адже, від ефективної організації й раціонального управління фінансовими ресурсами підприємства будь-якої галузі, зокрема й туристичної, залежить рівень його фінансово-економічного стану й конкурентне становище на ринку в сучасних умовах.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є розкриття теоретико-методичних аспектів фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу та розробка науково обгрунтованих пропозицій щодо удосконалення механізму управління фінансами туристичних організацій у сучасних умовах.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- розкрити сутність й особливості фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу;
- визначити чинники забезпечення ефективного управління фінансами туристичних організацій;
- дослідити методичні підходи до оцінки управління фінансами туристичного підприємства;
- проаналізувати сучасний стан суб'єктів туристичного бізнесу в Україні;
- оцінити ефективність управління фінансами суб'єктів туристичної сфери;
- визначити і обгрунтувати напрями удосконалення фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу в умовах кризових явищ.

Об'єктом дослідження є фінансовий менеджмент суб'єктів туристичного бізнесу.

Предметом дослідження є теоретико-методичні підходи до оцінювання механізму фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу та розроблення практичних рекомендацій щодо напрямів його удосконалення в сучасних умовах.

Методи дослідження. Методологічною базою дослідження виступають загальнонаукові положення системних досліджень, наукового пізнання, теорія і практика вітчизняного та зарубіжного аналізу: метод порівняння (для оцінки отриманих фактичних значень показників у динаміці та співставлення їх з нормативними значеннями); статистичні методи – групування, середніх та відносних величин; графічний та індексний методи обробки рядів динаміки; спостереження, групування, порівняння та узагальнення – (для розробки висновків на основі отриманих аналітичних результатів).

Інформаційною базою дослідження виступали законодавчі та нормативні документи, закони України, зведені статистичні матеріали Державної служби статистики України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних фахівців, матеріали періодичних видань, а також дані фінансової звітності досліджуваного підприємства.

Наукова новизна дослідження полягає у обґрунтуванні напрямів підвищення ефективності управління фінансами суб'єктів туристичної сфери в умовах кризи.

Практична цінність одержаних результатів забезпечується використанням методики оцінки сучасного стану управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу у їхній практичній діяльності для прийняття ефективних управлінських рішень.

Апробація результатів роботи. Основні положення та результати дослідження обговорювались і були опубліковані у збірнику студентських наукових праць «Актуальні питання теорії і практики фінансового менеджменту, фінансових ринків та соціального забезпечення».

Обсяг і структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ СУБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

1.1 Теоретичні основи управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу

За своїм змістом туризм – це тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях без зайняття оплачуваною діяльністю. В свою чергу, туристична діяльність – це діяльність з надання різноманітних туристичних послуг відповідно до вимог Закону України «Про туризм» та інших актів законодавства України.

Туристичні послуги за своєю суттю – це послуги суб'єктів туристичної діяльності щодо розміщення, харчування, транспортного, інформаційно-рекламного обслуговування, а також послуги закладів культури, спорту, побуту, розваг тощо, спрямовані на задоволення потреб туристів.

Відповідно, суб'єкти туристичної діяльності – це підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, фізичні особи, що зареєстровані у встановленому чинним законодавством України порядку і мають ліцензію на здійснення діяльності, пов'язаної з наданням туристичних послуг. До них належать як власне туристичні агентства, бюро подорожей, туристичні оператори, туристичні комплекси, так і готелі, кемпінги, мотелі, пансіонати, підприємства громадського харчування, транспорту, заклади культури, спорту та ін., які забезпечують приймання, обслуговування і перевезення туристів.

Виходячи з предмету дипломної роботи, необхідним є з'ясування сутності фінансового менеджменту, його об'єкту та суб'єкту, функцій, а також мети управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу.

Так, у перших працях, які були опубліковані в Україні, це поняття розкривається недостатньо, зокрема Павлова Л.Н. пропонує визначати фінансовий менеджмент як систему, функціонування якої спрямоване на досягнення загальних цілей управління закладом. З таким трактуванням не

можна погодитися, оскільки воно дуже загальне та не розкриває суть цієї категорії. Не вказано також і предмет управління, і тому це визначення можна розглядати як будь-яку систему управління: менеджмент персоналу, виробничий менеджмент, оперативний менеджмент тощо [50, с.26].

У монографії Риндіна А.Г. і Шамаєва Г.А. дане поняття трактується наступним чином: “Фінансовий менеджмент – це управління фінансовими ресурсами і капіталом (майном) закладу”. Порівняно з попередніми визначеннями, де не було навіть натяку на суто фінансові категорії, це трактування вказує на предмет управління фінансами закладу – його фінансові ресурси і капітал. Оскільки сформовані закладом фінансові ресурси входять до складу капіталу, який заклад використовує, то це визначення також не є коректним. Тут випущені з уваги активи закладу та його фінансові потоки, які теж є предметом управління фінансами [48].

Подібне визначення і у навчальному посібнику Данилюка М.О. і Савича В.І. “Фінансовий менеджмент”. Автори трактують цю категорію як “систему раціонального і ефективного використання капіталу, як механізм керування рухом фінансових ресурсів”. У цьому випадку автори не включають у визначення ані активи закладу, ані його фінансові (у більш вузькому розумінні – грошові) потоки, а також не враховують, що система управління фінансами, окрім використання капіталу, активів та грошових потоків, включає також їх формування, розподіл та оптимізацію [16, с.15].

У книзі Балабанова І.Т. “Основи фінансового менеджменту. Як управляти капіталом?” це поняття розглядається наступним чином: “Фінансовий менеджмент являє собою процес вироблення цілі управління фінансами і здійснення впливу на них за допомогою методів і важелів фінансового механізму”. Таке визначення по суті зводиться до попереднього, тобто до стратегії і тактики управління фінансами [3, с.18].

Предмет фінансового менеджменту детальніше розкриває Бланк І.О. у підручнику “Стратегія і тактика управління фінансами”. Він визначає сутність цього поняття “як процес управління формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів господарського суб’єкту і оптимізацію

обороту його грошових коштів”. Але до цього визначення також є деякі зауваження: 1) доцільніше у цьому випадку використовувати термін “фінансові потоки”, а не грошові; 2) управління фінансами слід розглядати як систему [5, с.11].

Суторміна В.М. визначає управління фінансами як у широкому, так і у вузькому розумінні. У широкому значенні вона його трактує як вироблення політики щодо формування капіталу корпорації та його розподілу, прийняття рішень відповідно до цієї політики, планування фінансової діяльності, складання і аналіз фінансової звітності, організація контролю за виконанням цих рішень. А у вузькому – це управління обмеженою сумою коштів та їх витрачанням в умовах невизначеності ринкових відносин і ризику [43, с.28].

Як пошук універсального підходу до визначення сутності фінансового менеджменту, варто оцінити визначення його сутності, запропоноване у монографії Білик М.Д. “Управління фінансами державних закладів”. Автор відзначає, що “управління фінансами закладу являє собою невід’ємну складову загального управління його господарською діяльністю і визначається комплексом принципів, методів та форм організації управління усіма аспектами його фінансової діяльності” [4].

Дещо інакше визначають фінансовий менеджмент західноєвропейські та американські автори. У них фінансовий менеджмент – це управління фінансами фірми, що має головною своєю цільовою функцією максимізацію достатку акціонерів або курсу акцій, чистого прибутку на акцію, рівня дивідендів, майна акціонерів, чистих активів у розрахунку на акцію, прибутку [52].

В умовах ринкових відносин в Україні треба сприймати фінансовий менеджмент ширше, як набір універсальних методів і принципів для досягнення тих цілей, які ставить перед собою заклад. Також треба враховувати особливості українського ринку і обирати ті методи, що відповідають меті закладу, а не суперечать їй і зуміти їх застосувати.

Вивчення джерел наукової літератури дозволяє зробити висновок, що управління фінансами являє собою не просто сукупність заходів для вирішення поточних проблем, а багатоплановий комплекс взаємопов’язаних і

взаємообумовлених дій, що охоплює всі основні фактори, що забезпечують фінансово-економічну спроможність закладу у поточному та перспективному періоді.

Найважливішою метою управління фінансами є вироблення управлінських рішень, спрямованих на забезпечення фінансово-економічної спроможності суб'єкта господарювання у поточному та перспективному періоді і максимізацію добробуту власників капіталу, що знаходить своє виявлення у підвищенні ринкової вартості або його акцій. Отже, на рівні фірми основними завданнями фінансового менеджменту є отримання прибутку та скорочення витрат, розширення ринкових відносин, а на рівні регіону – вирівнювання їх соціально-економічного розвитку та підвищення рівня життя населення. Ці процеси є взаємопов'язаними і значною мірою залежать від зростання ефективності виробництва, підвищення його конкурентоспроможності за рахунок раціонального використання ресурсних можливостей регіонів та забезпечення їх екологічної безпеки [50, с.5].

Узагальнюючи дослідження щодо визначень поняття “фінансовий менеджмент”, можна зробити висновок про неоднозначне його трактування багатьма авторами. Більшість із них є неповними і дуже загальними. У деяких перераховані окремі функції фінансового управління, його певні аспекти. В інших зовсім не визначають об'єктів та суб'єктів фінансового управління. Велику частку серед визначень сутності “фінансового менеджменту” складають такі, що зовсім не розглядають його як систему принципів і засобів реалізації та розробки управлінських рішень. Отже, існує необхідність уточнення визначення поняття “фінансового менеджменту”. З цією метою візьмемо за основу наступні узагальнення, які впливають із нашого дослідження сутності управління фінансами закладів:

1) суть фінансового менеджменту розглядається у двох аспектах: як практична система і як наука;

2) управління фінансами закладу є частиною загального менеджменту закладу і регіонального управління і має бути спрямоване на досягнення стратегічних і тактичних цілей закладу;

3) фінансовий менеджмент, як система управління, характеризується комплексом принципів, методів і форм організації фінансової діяльності закладу;

4) предметом управління фінансами закладу виступають фінанси та фінансові відносини (у широкому розумінні), а у більш вузькому розумінні – формування, розподіл і використання фінансових ресурсів і організація фінансових потоків на закладі.

Відповідно до предмету дослідження ми будемо надалі розглядати фінансовий менеджмент як механізм управління, що:

- є частиною загальної системи управління суб'єктом господарювання,
- спрямована на досягнення стратегічних і тактичних цілей, які ставить перед собою суб'єкт господарювання;
- характеризується комплексом принципів, методів і форм організації фінансової діяльності.

Отже, визначення фінансового менеджменту можна викласти у наступній редакції: “Фінансовий менеджмент – це невід’ємна складова загальної системи управління, яка охоплює комплекс принципів, засобів, форм та важелів управління фінансово-господарською діяльністю суб'єктів господарювання, що забезпечують досягнення їх стратегічних і тактичних цілей”. А оскільки до суб'єктів господарювання відносяться згідно чинного законодавства, як ми зазначали раніше, й суб'єкти туристичного бізнесу, то подане визначення розкриває сповна сутність фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу.

Система управління фінансовими ресурсами туристичних підприємств є частиною загальної системи управління підприємством, а також сукупністю форм, методів і прийомів, за допомогою яких здійснюється управління грошовими потоками й фінансовими ресурсами.

Удосконалення системи управління фінансами є одним з ключових чинників підвищення ефективності діяльності, від яких залежить стабільне функціонування, динамічний розвиток, позиція на ринку.

Процес організації управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу складається з принципів забезпечення високої фінансової стійкості в процесі їх розвитку; оптимізації структури фінансових ресурсів і підтримування постійної платоспроможності підприємства; спрямованості на забезпечення збільшення прибутку або, у несприятливому випадку, стабілізування його на певному рівні; залучення коштів на найвигідніших для підприємства умовах; визначення методів раціонального формування й використання грошових потоків з метою отримання позитивних фінансових результатів [4 с.342].

Таким чином, система управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу має базуватися на принципах важливості, повноти, оперативності, динамічності, достовірності, безперервності, циклічності, ефективності узгодженості з іншими економічними процесами господарюючого суб'єкта.

Відповідно, на нашу думку, управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу включає наступні етапи.

Першим етапом є оцінка стимулу. Основним стимулом, що актуалізує потребу у фінансових ресурсах, є зниження ефективності функціонування системи управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу.

Другий етап – це визначення проблеми або нереалізованих можливостей (виявляється фінансовими менеджерами при оцінці реалізації попередніх рішень або при аналізі фінансово-господарської діяльності підприємства).

На третьому етапі фінансові менеджери аналізують можливість виникнення подібних проблем чи ситуацій у минулому та пристосовують здобутий досвід до теперішніх можливостей, які можна використати в процесі управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу. На цьому етапі взаємопов'язані такі кроки, як фінансовий аналіз, оцінювання грошових потоків, встановлення критеріїв ефективності та визначення системи альтернативних рішень щодо фінансового менеджменту. Серед критеріїв ефективності пріоритет має належати таким параметрам системи фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу, як:

- визначення реального обсягу наявних фінансових ресурсів;

- обґрунтування оптимальних розмірів формування грошових потоків, розподіл і використання з урахуванням потреб туристичного підприємств, економічної доцільності витрат, а також впливу їх на кінцеві результати діяльності;

- контроль за ефективністю управління грошовими потоками;

- аналіз результатів фінансово-господарської діяльності суб'єктів туристичного бізнесу як бази для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Наступний етап – пошук оптимального вирішення тієї чи іншої проблеми в контексті удосконалення фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу. Головна спрямованість удосконалення управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу має полягати в оптимізації використання фінансових ресурсів й грошових потоків туристичного підприємства. Вибір оптимального варіанта формування та використання фінансових ресурсів, ураховуючи обмежені фінансові можливості, передбачає застосування системно-аналітичного підходу до управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу. Цей підхід базується на тому, що доцільність управлінського рішення визначається ситуацією, яка створюється під впливом чинників внутрішнього й зовнішнього середовища.

Загальновідомо, що основним принципом фінансового менеджменту є вирівнювання можливостей отримання чистого прибутку з подоланням фінансового ризику вкладення грошових ресурсів. Він виявляє межі розширення обсягів надання послуг суб'єктами туристичного бізнесу, забезпечує пошук альтернативних шляхів та варіантів прийняття рішень, вибір нових джерел та напрямів фінансування.

Управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу також базується на реалізації загальних функцій управління, що є процесом цілеспрямованого, систематичного й безупинного впливу управлінської системи на підсистему, що підлягає управлінню з метою підвищення ефективності виробничої, господарської та фінансової діяльності. Функції управління знаходяться у взаємозв'язку і взаємозалежності, тим самим формується визначена їх

послідовність, що утворює замкнутий повторюваний цикл управління: аналіз, планування, облік, контроль, регулювання, аналіз. Необхідно відзначити, що існують й інші підходи до характеристики функцій управління. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. наводять наступні функції: планування, організацію, мотивацію і контроль. П. Друкер до функцій управління відносить: планування, контроль, організація, комунікація, мотивація [44]. А. Файоль виділяв п'ять функцій управління: планування, організація, розпорядливість, координування і контроль. Н. Пілічев як основні наводить наступні: вироблення й ухвалення управлінського рішення, організація, регулювання, координування, облік і контроль. Крім них, він особливо виділив інформаційну функцію, що розподілена по всьому управлінському циклі. Окремі автори, крім названих функцій, виділяють керівництво, дослідження, оцінку, підбір персоналу, аналіз, представництво та ведення переговорів [37].

З точки зору вищеперерахованих функцій управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу, базується на традиційних функціях із додаванням, на нашу думку, функцій виключно залежних від роду діяльності, яку здійснює суб'єкт туристичного бізнесу. Відтак, представлені основні функції управління фінансами характерні для суб'єктів господарювання усіх форм власності й організаційно – правових форм діяльності. Конкретизація функцій управління значною мірою визначається їх галузевими особливостями.

1.2. Методичні підходи до оцінки ефективності фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу

В основі управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу лежить фінансовий аналіз його діяльності, який є істотним елементом фінансового управління, базою для прийняття оптимальних управлінських рішень, від яких залежить ефективність функціонування кожного господарюючого суб'єкта.

Місце та роль фінансового аналізу у системі управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу обумовлюється потребою у повній та

об'єктивній інформації щодо стану та динаміки фінансових ресурсів і грошових потоків у процесі фінансово-господарської діяльності. Первинна інформація про стан фінансових відносин надходить із даних фінансової звітності, але разом з тим для ефективного управління фінансами необхідна інформація, яка стосується характеру змін та тенденцій розвитку фінансів суб'єктів туристичного бізнесу. Саме така інформація формується у процесі фінансового аналізу [30, с.11].

В цілому призначення фінансового аналізу полягає у виявленні: змін показників фінансового стану; факторів, що впливають на фінансовий стан; кількісних і якісних змін фінансового стану; тенденцій зміни фінансового стану [30]

Отже, роль фінансового аналізу в управлінні фінансами суб'єктів туристичного бізнесу полягає у визначенні ефективності управління фінансовими ресурсами, грошовими потоками в контексті забезпечення фінансової стійкості.

У наш час, в період ринкової економіки, фінансовий аналіз стає одним із головних інструментів управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу. Адже, в умовах жорсткої конкуренції з метою виживання на певному ринку туристичні підприємства повинні бути прибутковими, рентабельними та мати стійкий фінансово-економічний стан, для досягнення чого потрібне глибоке, науково-обґрунтоване дослідження фінансових відносин, формування і руху фінансових ресурсів та грошових потоків.

Для того, щоб змогти ефективно застосовувати фінансовий аналіз на практиці, необхідно з'ясувати сутність цього поняття.

За результатами проведених досліджень сутності поняття „фінансовий аналіз” можна виділити два основні підходи щодо його розуміння та застосування. Відповідно до першого фінансовий аналіз трактується у широкому розумінні слова й охоплює усі розділи аналітичної роботи, пов'язані з оцінкою та прогнозуванням фінансового стану закладу на основі його фінансової звітності [3; 30]. Другий підхід обмежує сферу його застосування аналізом фінансової звітності [31]. На нашу думку таке обмеження фінансового

аналізу є некоректним, оскільки аналіз фінансової звітності є лише одним із аспектів фінансового менеджменту і не забезпечує необхідних прогнозних даних для забезпечення виживання закладу й визначення шляхів покращення його функціонування за допомогою раціональної фінансової політики.

Отже, візьмемо за основу перший підхід, який визначає фінансовий аналіз як систему, направлену на всебічне накопичення, опрацювання, трансформацію та використання інформації фінансового характеру, яка є необхідною для оцінювання і прогнозування фінансового стану та забезпечення діяльності господарюючого суб'єкта в умовах дії ринку та панування конкуренції [30, с.15]. Виходячи з цього, зміст і цільова направленість фінансового аналізу у фінансовому менеджменті суб'єктів туристичного бізнесу полягає в оцінюванні результативності фінансово-економічної діяльності туристичних підприємств та виявленні резервів з метою підвищення ефективності їх функціонування за допомогою раціонального фінансового управління.

Як метод фінансового менеджменту, фінансовий аналіз реалізується у трьох сферах діяльності – фінансовій, інвестиційній та операційній, та включає в себе три головних напрямки:

- 1) аналіз забезпечення фінансовими ресурсами; визначення оптимального розміру, складу та структури джерел їх фінансування;
- 2) оцінка ефективності розподілу фінансових ресурсів; визначення оптимального розміру грошових потоків;
- 3) діагностика фінансових результатів діяльності суб'єктів туристичного бізнесу.

Отже, фінансовий аналіз дає змогу ефективно керувати фінансовими ресурсами, грошовими потоками й виявляти тенденції, гнучко реагуючи на зовнішні й внутрішні фінансові виклики, які постають перед суб'єктами туристичного бізнесу в сучасних умовах.

Фінансовий аналіз необхідний для:

- визначення реального фінансового стану суб'єктів туристичного бізнесу;

- виявлення резервів підвищення рентабельності їх діяльності та збільшення прибутку як основи стабільної роботи туристичних підприємств;
- розробки об'єктивних прогнозів майбутніх умов функціонування суб'єктів туристичного бізнесу, заходів щодо найповнішого використання виявлених резервів та обґрунтування за допомогою інформації прийнятих управлінських рішень.

Фінансовий аналіз є складовою частиною повного всебічного аналізу діяльності, джерелом якого виступає фінансова звітність.

Головна мета фінансового аналізу – всебічно інформаційно забезпечувати прийняття управлінських рішень, на які істотно впливають фактичні або прогнозні дані про фінансовий стан суб'єктів туристичного бізнесу. Тобто, отримання відносно невеликої кількості ключових найінформативніших параметрів, що дають об'єктивну і точну характеристику його фінансового стану, прибутків (збитків), змін у структурі активів і пасивів, розрахунках з дебіторами та кредиторами. Можна підвищити ефективність фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу, вдосконалити управління в цілому, поліпшити показники його фінансово-господарської діяльності, забезпечити їх конкурентоспроможність, успішну та рентабельну діяльність.

Досягнення поставленої мети фінансового аналізу забезпечується шляхом послідовного вирішення певного комплексу взаємопов'язаних завдань. Думки різних авторів щодо їх складу не є однаковими, але більшість вчених виокремлюють наступні спільні завдання:

- загальна оцінка стану і динаміки фінансових ресурсів та джерел їх формування;
- оцінювання динаміки грошових потоків;
- загальна оцінка фінансового стану суб'єктів туристичного бізнесу.

Для досягнення основної мети та завдань фінансового аналізу можуть застосовуватися різноманітні методи. Методи фінансового аналізу – це комплекс науково-методичних інструментів (прийомів) та принципів дослідження фінансового стану закладу [50, с.200]. Тобто, методи аналізу

реалізуються через сукупність прийомів, що всебічно характеризують діяльність суб'єктів туристичного бізнесу.

Практика фінансового аналізу вже виробила та відібрала прийоми та методи аналізу фінансових звітів.

До основних прийомів, що використовуються у фінансовому аналізі, відносяться: порівняння; групування та узагальнення; розрахунок коефіцієнтів; деталізація; розрахунок середніх та відносних величин; розчленування загальних показників; балансове зіставлення; розрахунок рядів динаміки; ланцюгові підстановки; індекси; графічне зображення величин, що аналізуються; економіко-математичні методи.

Використання видів, прийомів та методів фінансового аналізу з метою вивчення конкретних аспектів фінансового стану у сукупності становить методологію та методику аналізу.

Більшість із вищеперерахованих прийомів та методів аналізу використовуються у нашому дослідженні. Оскільки одним із завдань нашого дослідження є проведення аналізу ефективності управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу, то у роботі цей аналіз проведено за допомогою системи фінансових коефіцієнтів, які всебічно характеризують стан фінансового управління суб'єктами туристичного бізнесу, зокрема проаналізовано формування і рух грошових потоків, фінансові результати та визначена ефективність фінансового менеджменту суб'єктів туристичної сфери.

Управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу передбачає необхідність здійснення систематичної безперервної оцінки його фінансового стану і, зокрема, ступеня залежності від кредиторів та інвесторів. Незважаючи на те, що аналіз фінансової звітності надзвичайно важливий, він має обмеження, оскільки його успіх залежить від достовірності та повноти інформації, що аналізується [19, с.43-44]. Зміст та основна цільова установка будь-якого виду фінансового аналізу – оцінка фінансового стану і виявлення можливостей підвищення ефективності функціонування туристичного підприємства за допомогою раціональної фінансової політики. Досягнення цієї мети здійснюється за допомогою притаманного цій науці методу.

Важливою складовою фінансового менеджменту є фінансові коефіцієнти співвідношення, які дають можливість використання математичних методів та моделей. Крім того, вони виступають як дієві індикатори стану суб'єктів туризму, за допомогою яких потенційні та наявні акціонери, інвестори, податкові органи і конкуренти можуть спрогнозувати можливу перспективу їх функціонування та розвитку, зробити висновки про конкурентоздатність.

В аналітичній практиці відомі десятки показників, що використовуються для аналізу й оцінювання ефективності управління фінансами суб'єктів господарювання, в тому числі й туристичного бізнесу. Проте, на нашу думку, для оцінки ефективності управління фінансами закладів лікувально-оздоровчого комплексу необхідно розробити комплексну систему оціночних показників. Ця потреба суттєво зростає в умовах ринкових відносин в Україні, оскільки лише таким чином можна визначити шляхи забезпечення беззбиткової діяльності та запобігання банкрутству цих закладів.

Система показників оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності суб'єктів туристичного бізнесу є основою для дослідження ефективності фінансового менеджменту. Першочерговим завданням в контексті цього аналізу є загальна оцінка руху грошових потоків за прямим і непрямим методом. Тому, першим етапом нашого дослідження є аналіз статей звіту про рух грошових коштів. Також у цьому блоці буде оцінюватися ефективність формування грошових потоків, їх руху й використання, а також показників ліквідності та ефективності грошових потоків і т.п.

Особливої уваги заслуговує аналіз фінансових результатів діяльності суб'єктів туристичного бізнесу, який нами проведено через призму аналізу статей звіту про фінансові результати.

Визначення цих показників суб'єктів туристичного бізнесу на базі фінансової звітності дозволяє визначити фінансові можливості закладу на відповідну перспективу та відшукати резерви його покращення. Такий аналіз дозволить забезпечити стійкий фінансовий стан суб'єктів туристичного бізнесу, що засвідчить ефективність управління їх фінансами з урахуванням усіх факторів, що на них впливають.

Ефективність фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу виявлятиметься у тому, що грошових коштів буде не менше, ніж потрібно для виконання поточних платежів, а решта їх має бути вкладена у матеріальні та інші ліквідні активи. На платоспроможність суб'єктів туристичного бізнесу, ефективність функціонування суттєво впливає їх здатність забезпечувати достатній рівень прибутку.

Одним з найважливіших напрямів фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу має бути управління їх прибутковістю. Саме стан і тенденції рентабельності багато у чому визначають їх платоспроможність, ліквідність, загальний фінансовий стан, фінансову стійкість та можливості стабільної, беззбиткової діяльності. Таким чином, для фінансового менеджера туристичного підприємства дуже важливо вміти аналізувати його фінансовий стан та використовувати одержані результати у своїй практичній діяльності. Ігнорування вимог фінансового аналізу та неякісне його здійснення призводить не лише до втрати майбутньої вигоди, а й може загрожувати банкрутством.

Висновки до розділу 1

Проведене у першому розділі дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Фінансовий менеджмент суб'єктів туристичного бізнесу передбачає, з одного боку, розгляд і управління фінансовими ресурсами й грошовими потоками, а з іншого – створення й конструювання нової системи управління для досягнення поставленої мети діяльності туристичних підприємств.

Це зумовлює проведення значного обсягу аналітичної роботи, за результатами якої оцінюються:

- динаміка структури і використання фінансових ресурсів;
- рух грошових потоків;
- рівень оптимізації грошових потоків та їх вплив на фінансовий стан підприємства тощо.

На основі одержаних аналітичних висновків розробляють багатоваріантні прогнози щодо управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу.

2. Інструментом для обґрунтування управлінських рішень є фінансовий аналіз, який являє собою ключовий етап загального аналізу діяльності суб'єктів туристичного бізнесу, оскільки є основою для оцінки його реального фінансового стану та ризиків, що йому загрожують. Він дозволяє визначити ефективність фінансово-господарської діяльності суб'єктів туристичного бізнесу, оцінити рівень їх фінансового менеджменту.

РОЗДІЛ 2

ПРАГМАТИЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ СУБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

2.1. Діагностика сучасного стану суб'єктів туристичного бізнесу

Туризм є однією з провідних сфер економіки України, забезпечуючи не лише надходження до бюджетів, але й створюючи робочі місця, розвиваючи позитивний імідж держави, підвищуючи конкурентоспроможність національних туристичних продуктів. Тому і виявляє вагомий вплив на економіку України, однак частка доходів від надання туристичних послуг не досягає й 1% у ВВП, в той час у країнах, де сфера туризму добре розвинена, вона може генерувати до 10% ВВП [42].

Україна має великий потенціал, і володіє практично всіма курортними ресурсами: природними термальними водами, гідроресурсами, лікувальними грязями, хвойними змішаними лісами і морським узбережжям. Сучасний стан формування та реалізації наявного туристичного та рекреаційного потенціалу, можна охарактеризувати як нерівномірний. Така ситуація зумовлена концентрацією на ринку туристичних послуг декількох атрактивних регіонів, передумови розвитку туризму у яких «лежать на поверхні», а власне місто є інфраструктурним центром і його уникнення часто є неможливим чи нелогічним в силу географічного та адміністративного розташування, або ж в силу відповідно проведених маркетингових дій та їх результатів.

Інша ситуація постає в малих та середніх містах, туристичний потенціал яких, в багатьох випадках, є безумовно потужним, проте в силу умов (географічної віддаленості, низького рівня інфраструктури тощо) та умов, що склалися історично та подальшими шляхами розвитку міста (за відповідним профілем - промисловим, науковим тощо), туристична сфера відійшла на другий план і не була обрана ні джерелом економічного розвитку регіону, ні його частиною. Швидке зростання ролі туризму в національній економіці

свідчить про активний розвиток даної сфери та актуальність її активізації на території України.

Відповідно ринок туристичних послуг – об'єднання усіх учасників ринку задля задоволення потреб кожного суб'єкту. Від успішної роботи кожного з них залежить ефективність функціонування туристичного ринку, оскільки зменшення туристичних ресурсів та кількості атракцій призводить до скорочення чисельності туристів, що в свою чергу призводить до зменшення кількості суб'єктів туристичного ринку, що надають послуги, і в кінцевому випадку, до відсутності надходжень до бюджету. Тобто для ефективного функціонування та процвітання ринку туристичних послуг необхідне ефективне використання усіх складових туристично-рекреаційного потенціалу кожного конкретного регіону (рис.2.1).

Рис. 2.1. Детермінанти туристично-рекреаційного потенціалу окремої території [9]

Туристично-рекреаційний потенціал є сукупністю органічно взаємопов'язаних природних і матеріальних засобів, які в процесі взаємодії здатні виробляти продукцію або продукт. Будь-яке збільшення кожного ресурсу веде до зростання туристично-рекреаційного потенціалу. Використання туристично-рекреаційних ресурсів, тобто природних, лікувально-оздоровчих, культурно-історичних, розважальних об'єктів, які можуть бути використані для

організації туристично-рекреаційної діяльності, здатне підвищити потенціал регіону за рахунок припливу коштів від туристичних, оздоровчих та рекреаційних послуг для зовнішніх і внутрішніх споживачів, відновлення і забезпечення умов для ефективного функціонування капіталу.

Туристично-рекреаційній системі притаманні наступні властивості:

- соціальної спрямованості, тобто основне її завдання – забезпечення соціальної комфортності населення шляхом задоволення туристично-рекреаційних потреб;
- проблемної орієнтованості, тобто туристично-рекреаційна система повинна раціонально та ефективно використовувати наявний потенціал та органічно вписуватись у коло вирішення пріоритетних напрямків розвитку регіону і держави в цілому.

З розширенням видів та форм туризму можна стверджувати, що будь-яка територія має потенціал до організації рекреаційної діяльності та туризму [6]. За Любіцевою О. О. рекреаційно-туристичний потенціал є сукупною продуктивністю розвіданих природних ресурсів та культурних цінностей території, які можуть бути мобілізовані, використані з рекреаційною метою: з метою лікування, відпочинку, туризму [38].

Природні рекреаційні ресурси є частиною природних ресурсів, а рекреаційна діяльність має чітку ресурсну орієнтацію [36]. Означені ресурси є передумовою формування та розвитку рекреації на певній території, формуючи умови для спеціалізації економіки регіону на рекреації та туристичній діяльності. Природно-ресурсний потенціал являє собою загальну (сумарну) оцінку (бальну чи грошову) усіх наявних території видів ресурсів – мінеральних, земельних, водних, біологічних, рекреаційних, біосферних тощо.

Аналізуючи туристичний ринок України, доцільно здійснити оцінку як кількості суб'єктів туристичної діяльності (рис. 2.1), так і показників їх роботи.

Так мережа суб'єктів туристичної діяльності України – юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців – у 2018 році становила 3469 одиниць, що на 40 одиниці менше, ніж у 2017 році. У структурі мережі за типами суб'єктів туристичної діяльності найбільш численною категорією є туристичні агенти, частка яких перевищує 80% від загальної кількості суб'єктів.

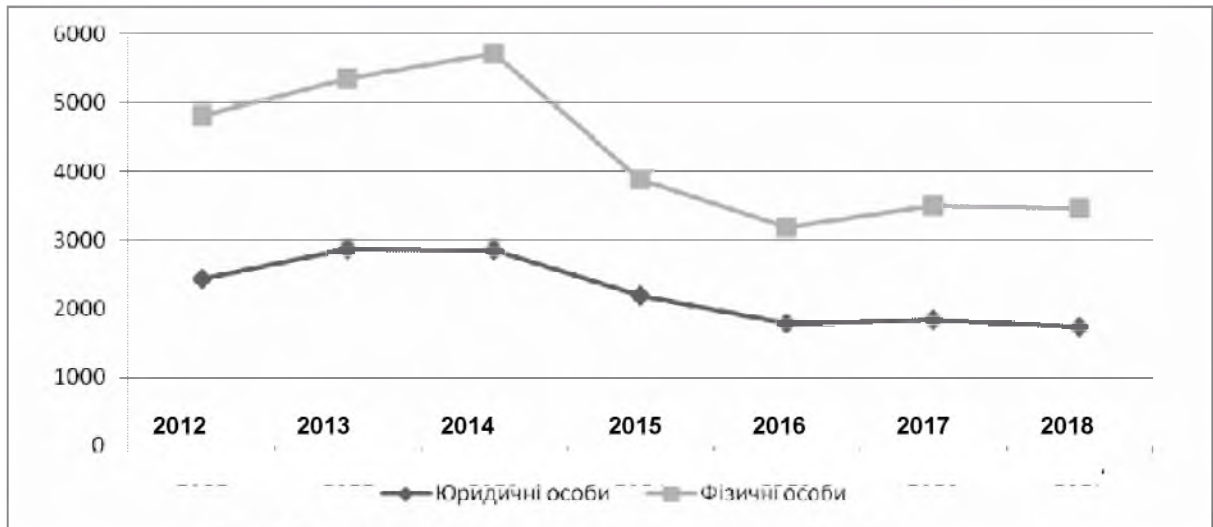

Рис. 2.2. Кількість суб'єктів туристичної діяльності в Україні, одиниць

Джерело: побудовано на основі даних [42]

Пік суб'єктів туристичної діяльності припав на 2013 та 2014 роки, що можна пояснити проведенням чемпіонату з футболу Євро-2012, після чого спостерігалось різке падіння як кількості суб'єктів, так і зменшення доходів. І у 2018 році кількість юридичних осіб скоротилася на 6%. У той же час, кількість фізичних осіб, які здійснюють туристичну діяльність у 2018 році по відношенню до 2017 року зросла на 58 одиниць.

Дохід від надання туристичних послуг суб'єктами підприємницької діяльності представлено на рис. 2.3.

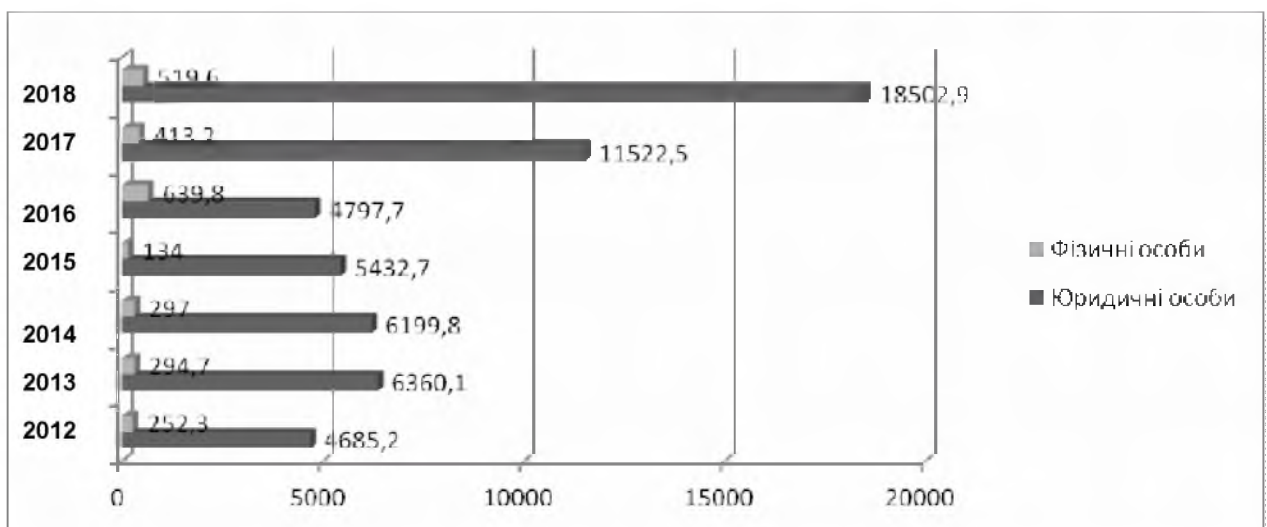

Рис. 2.3. Дохід від надання туристичних послуг в Україні, млн. грн

Джерело: побудовано на основі даних [42]

Аналізуючи дані рис. 2.3 слід зазначити, що попри певне скорочення кількості суб'єктів туристичної діяльності, у 2018 році спостерігалось суттєве підвищення доходів юридичних осіб, які займаються наданням туристичних послуг (до даної категорії включено туроператорів, турагентів та суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність), понад 60% порівняно з 2017 роком. Також позитивними зрушеннями характеризувалися і доходи фізичних осіб (туристичних агентів та суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність), що зросли понад 25%, у порівнянні з 2017 роком.

У той же час, зростання доходів від надання туристичних послуг протягом досліджуваного періоду пов'язане зі збільшенням як вартості туристичних послуг, так і зростанням чисельності проданих ваучерів за даними Державної служба статистики України.

Оскільки кількість суб'єктів туристичної діяльності та доходи отримані ними прямо залежать від кількості обслуговуваних туристів, тому доцільно провести аналіз кількості туристів, обслуговуваних саме суб'єктами туристичної діяльності України протягом 2012-2018 років (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України, осіб

Джерело: побудовано на основі даних [42]

Громадяни України, які виїжджали за кордон становили групу, що найбільше користувалися послугами суб'єктів туристичної діяльності. Як і розглянуті вище туристичні потоки України, кількість туристів, обслуговуваних туристів мають таку ж динаміку як піку (2014 рік), так і спаду (2015 рік), так і розвитку (починаючи з 2016 року).

Для оцінки реальної ситуації на туристичному ринку України розглянемо ще й регіональний аспект. Кількість функціонування суб'єктів туристичної діяльності за регіонами України характеризується нерівномірним розподілом (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Кількість суб'єктів туристичної діяльності за регіонами

Регіон	2016	2017	2018
1	2	3	4
Вінницька	63	68	69
Волинська	68	69	66
Дніпропетровська	294	322	325
Донецька	23	33	42
Житомирська	47	56	47
Закарпатська	67	65	63
Запорізька	140	161	160
Івано-Франківська	83	107	105
Київська	90	119	116
Кіровоградська	46	47	43
Луганська	11	19	17
Львівська	221	272	282
Миколаївська	60	69	63
Одеська	245	268	264
Полтавська	91	88	93
Рівненська	59	66	60
Сумська	53	57	58
Тернопільська	43	53	45
Харківська	264	255	263

Херсонська	53	72	67
Хмельницька	78	89	90
Черкаська	75	86	92
Чернівецька	65	66	65
Чернігівська	55	51	51
М. Київ	888	948	923
ВСЬОГО	3182	3506	3469

Джерело: побудовано на основі даних [41]

Аналізуючи інформацію табл.2.1 зауважимо, що у 2018 році збільшення кількості суб'єктів туристичної діяльності, спостерігалось у Дніпропетровській., Львівській, Полтавській, Харківській та Черкаській областях. Однак найбільша кількість суб'єктів туристичної діяльності зосереджена у м. Київ, Дніпропетровській, Харківській та Одеській областях.

Як бачимо регіони України володіють багатим рекреаційно-туристичним потенціалом, який при ефективному використанні здатний не лише привести до відродження туристично-рекреаційних комплексів, а й дати поштовх для розвитку всієї вітчизняної економіки.

Проте у сучасних умовах туристично-рекреаційний комплекс на регіональному рівні має низку серйозних проблем: низька якість туристично-рекреаційних послуг, слабка інфраструктура, високий рівень зносу основних фондів, стагнація розвитку внутрішнього і в'їзного туризму. Ситуацію може змінити впровадження і функціонування ефективної системи державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні, що має єдину мету, стратегію і програму реалізації.

Туристична галузь традиційно відігравала важливу роль у господарському комплексі Івано-Франківської області. Існуючі проблеми потребують детального вивчення, аналізу, вироблення стратегії управління туристичною галуззю і системи заходів для їх вирішення.

Окремі аспекти регіональних особливостей розвитку туристичної галузі

Івано-Франківської області на сучасному етапі висвітлено в Стратегії економічного та соціального розвитку територій Івано-Франківської області до 2020 р. та в Регіональній цільовій програмі розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2020–2025 рр.

Туристична галузь є однією з найбільш перспективних у розвитку Івано-Франківської області на найближчу перспективу. Це підтвердило прийняття обласною державною адміністрацією програми розвитку туризму на найближче десятиліття.

Івано-Франківська область – є однією з найменших як за площею (близько 2 % території), так і за населенням (менше 4 % населення) в Україні. Проте регіон характеризується значним туристично-рекреаційним потенціалом, а за кількістю та складом історичних і архітектурних пам'яток випереджає багато інших областей і, безумовно, є одним з унікальних куточків України.

Туристично-рекреаційна галузь проголошена стратегічним напрямом розвитку економіки Івано-Франківщини і є важливим чинником стабільного й динамічного збільшення надходжень до бюджету, істотного позитивного впливу на стан справ у багатьох галузях економіки [42].

Івано-Франківська область входить у перелік найбільш привабливих і популярних туристичних регіонів України. Існуюча база рекреаційних закладів різних форм власності (362 одиниці на 17,6 тис. місць) дає можливість нарощувати лікувально-оздоровчі, туристичні, спортивні послуги, в тому числі й для іноземних туристів. На сьогодні майже 800 сільських господарів приймають туристів у своїх садибах. Туристичні послуги надають понад 100 туроператорів та турагентів; діє мережа з 14 туристично-інформаційних центрів. Природно-заповідні території та об'єкти. До мережі природно-заповідного фонду області віднесено 474 території та об'єкти загальною площею 218,8 тис. га, що складає 15,7 % від загальної площі області, в тому числі: 32 об'єкти загальнодержавного значення площею 131,6 тис.га; 442 об'єкти місцевого значення площею 87,2 тис. га. Під охороною держави в області нараховується з найдавніших часів (XII ст.) і до XX ст. включно 1423

пам'ятки архітектури, з них 513 культових споруд – 482 церкви (335 дерев'яних і 127 мурованих), 24 костели та 7 синагог [41].

Область має добрі комунікаційні зв'язки із зовнішнім середовищем. Розташування Івано-Франківщини свідчить про важку доступність мешканців із Східної України та легку доступність для відвідувачів із Польщі, Румунії, Словаччини, Молдови та Угорщини, які перетинають західні кордони автомобільним та залізничним транспортом. У межах гірської зони Івано-Франківської області виділяють три різні туристичні райони турсвоєності, атракційності, специфікою пропонованого туристичного продукту, зокрема Осмолодсько-Болехівський, Ворохтинсько-Яремчанський та Верховинсько-Косівський райони [42]

Розуміння важливості туризму як пріоритетної сфери господарства органами місцевої влади, реалізація цільових програм розвитку галузі, впровадження систем категоризації туристичних садиб в області сприяє просуванню та покращенню конкурентоздатності туристичного продукту регіону на внутрішньому та міжнародному туристичному ринку.

Проаналізуємо, роль та місце туристичної галузі в економіці регіону за період 2016–2018 рр. До туристичної галузі області за станом на 01.12.2018 р. входять 2421 суб'єктів господарювання, в тому числі 566 суб'єктів господарювання – юридичних осіб і 1855 фізичних осіб-підприємців (за результатами аналізу видів економічної діяльності згідно класифікаторів КВЕД 2010 рр.). Якщо оцінити динаміку кількості суб'єктів господарювання на часовому інтервалі, що досліджується, то отримаємо позитивну динаміку: протягом 2016–2018 рр. середньорічні темпи приросту кількості суб'єктів галузі склали 8,9 %, у тому числі приріст юридичних осіб становив 6,2 %, а фізичних осіб-підприємців – 9,6 %.

В розрізі адміністративно-територіальних одиниць області найбільша частка (дані на кінець 2018 р.) суб'єктів господарювання, що належать до галузі туризму, має місце на території Яремчанської міської ради – 31,6 % (766 од.), Івано-Франківської міської ради – 26,8 % (649 од.), Верховинського району – 7,1 % (172 од.), Косівського району – 6,0 % (145 од.), Коломийської міської ради

– 5,8 % (141 од.). Водночас на території Івано-Франківської міської ради, де зареєстровано другу за абсолютною величиною кількість суб'єктів господарювання галузі туризму, їх частка становить 2,9 % (в т.ч. 2,7 % юридичних осіб і 3,0 % фізичних осіб-підприємців).

Проаналізуємо обсяги отриманих туристичними підприємствами доходів від реалізації товарів, робіт, послуг в досліджуваному періоді (рис. 2).

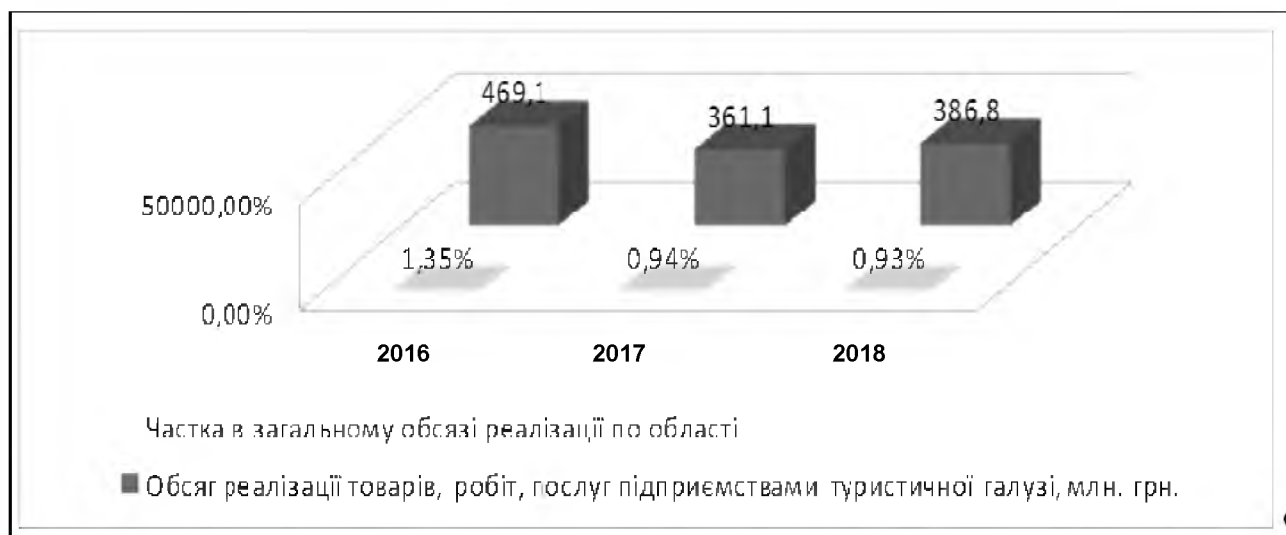

Рис. 2.5. Динаміка обсягу доходів від реалізації товарів, робіт, послуг по суб'єктах господарювання, що належать до туристичної галузі у Івано-Франківській області у 2016–2018 рр.

Джерело: Розраховано на основі [42]

Спостерігається зниження показника та його частки в загальному показнику по області. Так, незважаючи на зростання обсягів реалізації в 2018 р. порівняно з 2017 р. на 7,1 %, його значення є на 17,5 % меншим, ніж у 2016 р. Водночас на фоні зростання загальних по області обсягів реалізації товарів, робіт і послуг у 2016–2018 рр. з середньорічними темпами приросту 9,5 % зменшується частка обсягів реалізації туристичної галузі в загальному показнику по області – якщо в 2016 р. вона становила 1,35 %, то в 2017 р. – 0,94 %, у 2018 – 0,93 %. Така спадна динаміка пояснюється, в першу чергу, зниженням купівельної спроможності населення, а також намаганням підприємств туристичної галузі зменшити високе податкове навантаження на отримані доходи, зокрема шляхом переведення частини грошових потоків у “тіньовий сектор”.

П'ятірка найбільших за обсягами отриманих доходів від реалізації товарів, робіт, послуг суб'єктів господарювання має наступний вигляд (у порядку спадання величини доходів): ТОВ “Парктур” (Яремчанська міська рада); ТОВ “Фірма “Надія” (Івано-Франківська міська рада); ПрАТ “Івано-Франківськтурист” (Івано-Франківська міська рада); ТОВ “Аміда резорт енд ентертейнмент ЛТД” (Івано-Франківська міська рада,); ТОВ “Станіслававіатур” (Івано-Франківська міська рада).

В якості показника, що характеризує здатність території генерувати доходи від діяльності туристичних підприємств, визначимо “Обсяг реалізації товарів, робіт, послуг туристичних підприємств з розрахунку на 10 тис. наявного населення” (рис.2.6).

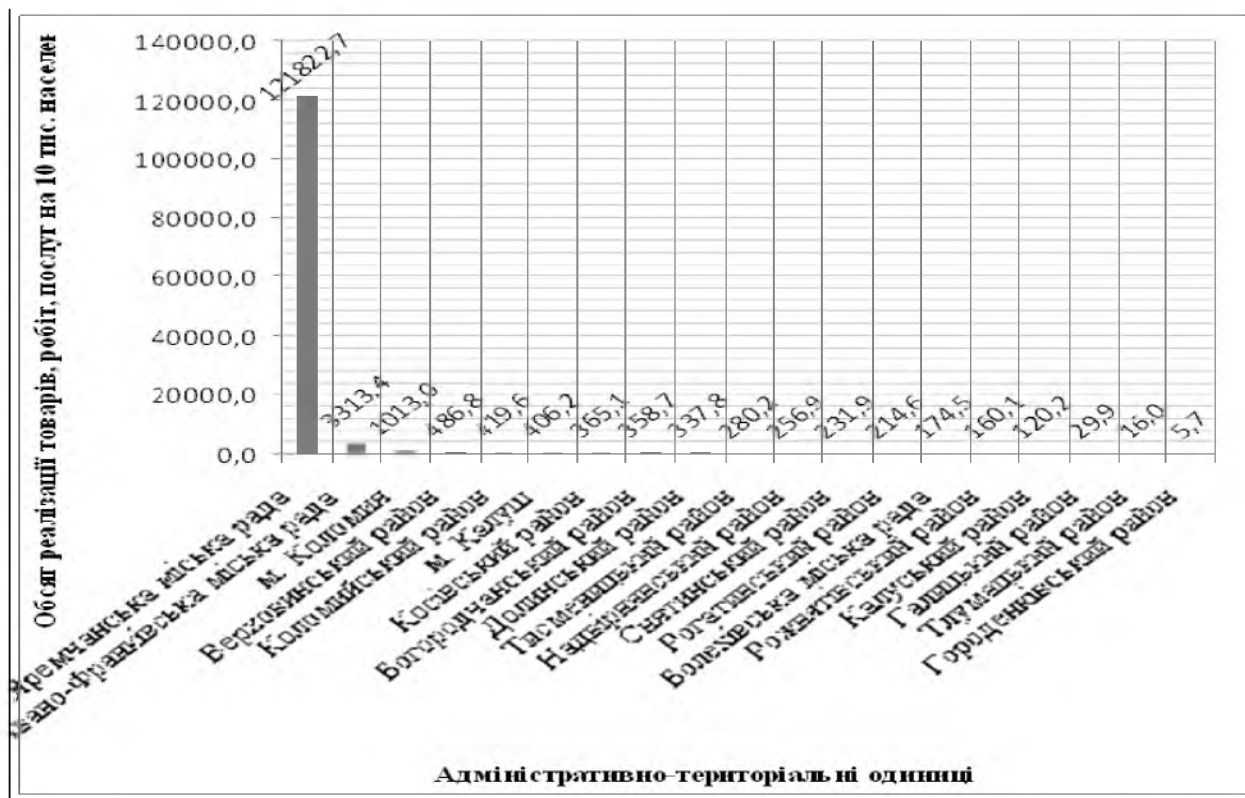

Рис. 2.6. Обсяг реалізації товарів, робіт, послуг туристичних підприємств з розрахунку на 10 тис. наявного населення за 2018 р., тис. грн.

Джерело: Розраховано на основі [42]

Найбільше доходів від туристичної діяльності отримано суб'єктами господарювання, що здійснюють діяльність на території Яремчанської міської ради, це пов'язано, в першу чергу, з функціонуванням на її території туристичного комплексу “Буковель” і тим фактом, що і за іншими якісними

показниками (Кількість суб'єктів господарювання, Кількість найманих працівників) Яремчанська міська рада посідає перше місце по області. На другому місці – Івано-Франківська міська рада, на території якої здійснюють діяльність 4 з 5 найбільших за обсягами доходів туристичних підприємств. У п'ятірку найкращих за цим показником також входять Коломийська міська рада та Верховинський і Коломийський райони за рахунок наявності великої (з розрахунку на 10 тис. населення) кількості суб'єктів малого підприємництва, що отримують доходи в галузі туризму.

Зважаючи на процес децентралізації, передачу повноважень та фінансових ресурсів на місцевий рівень, особливої актуальності набуває питання ефективності залучення коштів до бюджету, в тому числі від туристичних та рекреаційних підприємств. Враховуючи зазначене, проаналізуємо стан розрахунків з бюджетом підприємств туристичної галузі за період 2016–2018 рр., зокрема розподіл підприємств залежно від обраної системи оподаткування, динаміку надходжень, наявність податкового боргу.

Протягом досліджуваного періоду має місце позитивна динаміка кількості суб'єктів туристичної галузі, як юридичних, так і фізичних осіб. Протягом 2016–2018 рр. надходження до бюджетів всіх рівнів від туристичної галузі збільшувалися в середньорічному вимірі на 35,9 %, у тому числі до місцевих бюджетів – на 26,5 %, а надходження до державного бюджету за цей період збільшились у 3,2 рази. На фоні такого поживлення туристичної галузі, а також негативної динаміки надходжень по області в цілому зросла частка надходжень від туристично-рекреаційної галузі – якщо у 2016 р. галузь формувала 0,13 % надходжень до бюджетів усіх рівнів, то 2018 р. – 0,25 %. Частка надходжень до місцевих бюджетів зросла з 0,33 % у 2016 р. до 0,45 % у 2018 р. за рахунок випередження темпів приросту надходжень порівняно з середньообласними, які склали 8,2 %. Платежами, що мають найбільшу частку в надходженнях від туристичних підприємств є податок на доходи фізичних осіб, податок на додану вартість, земельний податок та єдиний податок – їх сукупна частка у 2016 р. становила 82,3 %, у 2017 р. – 85,4 %, у 2018 р. – 89,8 %.

Надходження з податку на доходи фізичних осіб збільшилися за період 2016–2018 рр. у 1,5 раза, середньорічні темпи приросту надходжень за цим видом платежу становили 23,3 %. Зменшення частки надходжень податку на доходи фізичних осіб в загальних надходженнях від туристичної галузі з 41,5 % у 2016 р. до 34,9 % у 2018 р. пов'язано з випередженням темпів приросту інших податків (податок на додану вартість, єдиний податок) над темпами приросту даного платежу. Надходження податку на додану вартість протягом досліджуваного періоду зросли в 5,1 раза, а надходження єдиного податку – в 3,1 раза, що пов'язано з збільшенням декларування та сплати ПДВ найбільшими підприємствами туристичної галузі та міграцією суб'єктів господарювання з загальної на спрощену систему оподаткування. Водночас факт збільшення платників податків, які використовують спрощену систему негативно вплинув на рівень декларування і сплати податку на прибуток підприємств, надходження якого протягом періоду, що досліджувався, зменшились на 46 %. Надходження туристичного збору у 2016–2018 рр. зросли в 1,2 раза до 0,5 млн грн, а їх несуттєве зменшення (-9 %) у 2018 р. порівняно з 2017 р. пояснюється зменшення купівельної спроможності населення. Наявність податкового боргу суб'єктів галузі туризму не є масовим явищем, кількість суб'єктів господарювання, що допустили наявність податкового боргу на кінець 2016 р. становила 37 або 3,7 % до загальної їх кількості, та протягом досліджуваного періоду зменшилась до 31 або 2,7 % до загальної кількості підприємств галузі туризму.

Аналіз вищезазначених показників у розрізі адміністративно-територіальних одиниць свідчить про концентрацію галузі туризму на території Яремчанської, Івано-Франківської, Коломийської міських рад, Верховинського, Коломийського, Косівського районів. Таким чином, випереджаючий характер розвитку туристичної галузі в зазначених районах свідчить про використання суб'єктами господарювання наявного природного потенціалу та інфраструктури, переважаючий характер саме рекреаційного, традиційного гірського та оздоровчого напрямів туризму, невисокий рівень розвитку альтернативних видів туризму (наприклад сільськогосподарського,

екологічного). Крім того, стає очевидним необхідність активізації зусиль та мобілізації ресурсів щодо розвитку туристичного потенціалу в тих регіонах Івано-Франківської області, де природно-географічні умови дозволяють використовувати їх як основу для розвитку туризму (зокрема це Рожнятівський, Надвірнянський, Долинський, Богородчанський райони та Болехів), а також сільськогосподарським районам, де такою основою можуть стати альтернативні види туризму.

Сплата податків підприємствами туристичної галузі є своєрідним каталізатором її розвитку, оскільки надходження до бюджету дають можливість органам місцевої влади інвестувати їх у розвиток туристичної інфраструктури і тим самим вирішувати соціально-економічні проблеми регіону (розвиток підприємництва, підвищення рівня зайнятості, зростання доходів, зростання обсягів продаж). За цими показниками лідерами є Яремчанська, Івано-Франківська, Коломийська міські ради, Верховинський і Косівський райони. Більш того, за цими ж показниками, приведеними до спільної бази (на 10 тис. населення регіону) беззаперечними лідерами також є Яремчанська та Івано-Франківська міські ради, що свідчить про значний вплив, крім наявного природного та інфраструктурного потенціалу, діяльності туристичного комплексу “Буковель” та статусу обласного центру м. Івано-Франківська. Шанси для активізації розвитку туризму в області полягають в наступному: сформований імідж області як гостинної; прискорений розвиток крупних інвестиційних проектів, (Гірськолижний комплекс «Буковель»), які сприяють розбудові туризму; сприятлива місцева політика.

Потенційні можливості та вигоди: розвиток туризму на Івано-Франківщині матиме вплив на вирішення економічних, екологічних та соціальних питань територіальних громад та області в цілому, зокрема: будуть створюватися нові робочі місця в сфері обслуговування, медицини, транспортній мережі. збільшиться зайнятість населення, особливо жінок; розвиток туризму збільшить кількість різновидів робочих місць, що збагатить місцеву спільноту; розвиток туризму значно збільшить доходи місцевих мешканців, що сприятиме покращенню економічного розвитку гірських сіл.

Розуміння важливості туризму як пріоритетної сфери господарства органами місцевої влади, реалізація цільових програм розвитку галузі, впровадження систем категоризації туристичних садиб в Івано-Франківській області сприяє просуванню та покращенню конкурентоздатності туристичного продукту регіону на внутрішньому та міжнародному туристичному ринку.

2.2 Оцінка ефективності управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу

Оскільки, у попередньому розділі дипломної роботи нами встановлено, що ефективність фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу лежить в площині аналізу забезпечення фінансовими ресурсами; визначення оптимального розміру, складу та структури джерел їх фінансування; оцінки ефективності розподілу фінансових ресурсів; визначення оптимального розміру грошових потоків; діагностики фінансових результатів діяльності суб'єктів туристичного бізнесу. Відповідно, проведемо аналітичне оцінювання в розрізі вказаного алгоритму. Проте, загальновідомо, що рух фінансових ресурсів продукує грошовий потік, а рух грошових потоків засвідчує результативність діяльності суб'єктів господарювання, відображаючи успішність туристичного бізнесу або ж його крах. Враховуючи зазначене, проведемо предметний аналіз діяльності суб'єктів туристичного бізнесу, зокрема «Пансіонат «Синьогора».

Відповідно, здійснимо оцінювання грошових потоків «Пансіонат «Синьогора» прямим та непрямим методом. Прямий метод аналізу руху грошових коштів полягає в розгляді даних про додатні і від'ємні грошові потоки підприємства, сформованих на основі касового методу шляхом включення в звіт господарських оборотів, пов'язаних з грошовими операціями. Цей метод заснований на порівнянні показників, що містяться у «Звіті про рух грошових коштів», обчисленні і оцінці необхідних величин (абсолютних і відносних відхилень темпів зростання і приросту, питомої ваги окремих показників (елементів) притоку і відтоку грошових коштів в загальному обсязі додатних і від'ємних грошових потоків) за звітний період, а також оцінці

динаміки досліджуваних показників. За даними «Звіту про рух грошових коштів» складемо аналітичну таблицю (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Показники руху грошових коштів за видами діяльності «Пансіонат
«Синьогора» за 2017-2018рр.

Показник	Сума грошових коштів, тис.грн			Темпи росту,%	Питома вага, %		
	2017	2018	Абс.відх (+/-)		2017	2018	Абс.відх (+/-)
1	2	3	4	5	6	7	8
1.Залишок грошових коштів на початок року	14035,8	8101,5	-5934,3	35,2	-	-	-
2. Поступлення грошових коштів-всього в т.ч. за видами діяльності :	133996,6	157373,7	+23377,1	117,4	100,0	100,0	-
-операційна	110496,1	13183,4	+21	119,3	82,46	83,8	+1,35
-інвестиційна	1084,9	2363,9	+1279	220,0	0,81	1,5	+0,69
-фінансова	22415,6	23126,4	+710,6	103,2	16,73	14,69	-2,04
3.Витрати грошових коштів, всього, У т.ч. за видами діяльності:	139930,9	158297,7	+18366,8	113,1	100,0	100,0	-
-операційна	132183,7	146528,8	+14345,1	110,8	94,46	92,57	-1,89
- інвестиційна	6297,4	8168,6	+1871,2	129,7	4,5	5,6	+0,66
-фінансова	1449,8	3600,3	+2150,5	250,0	1,04	2,27	+1,23
4. Залишок грошових коштів на кінець року	8101,5	7177,5	-924	88,5	-	-	-

Джерело: Розраховано на основі [37]

Таким чином, в результаті здійснення у 2018 р. виробничо-комерційної діяльності підприємство істотно збільшило обсяг грошової маси в частині як надходження грошових коштів, так і їх відтоку.

Дану ситуацію можна оцінити позитивно, оскільки вона є наслідком зростання масштабів виробництва і реалізації послуг.

Однак на туристичному підприємстві спостерігається - перевищення відтоку грошових коштів над їх притоком у 2018 р, що призвело до зниження грошового потоку в розмірі 924 тис. грн.

Сума додатного грошового потоку в 2018 р. збільшилася в порівнянні з 2017 р на 23 377,1 тис. грн, темп приросту склав 17,4%.

Значення від'ємного грошового потоку зросла трохи менше - на 18336,8 тис. грн., або на 13,1%.

Слід зазначити, що найбільший обсяг грошової маси забезпечує основна поточна діяльність підприємства. Так, сума припливу грошових коштів по операційній діяльності у 2018 р. склала 131883,4 тис. грн., що на 21 387,3 тис. грн. більше, ніж у попередньому році. Питома вага даного показника у загальному обсязі усіх грошових надходжень склав у 2018 р. 83,80%, що на 1,35% вище показника 2017 р. Це пояснюється відносним зниженням активізації інвестиційної та фінансової діяльності підприємства.

Порівняння даних припливу і відтоку грошових коштів за операційною діяльністю свідчить про наявне перевищення відтоку над притоком у 2017 р. на суму 21 687,6 тис. грн., у 2017 р. - на суму 7161 тис. грн.

Це не можна вважати позитивним фактом, так як саме операційна (основна) діяльність повинна забезпечувати умову достатності грошових коштів для здійснення операцій з інвестиційної та фінансової діяльності.

Відтік грошових коштів по операційній діяльності у 2018р. зріс порівняно з 2017 р. на 14345,1 тис. грн., темп приросту склав 10,8%, що хоча і не перекрито приростом притоку грошових коштів по поточній діяльності, проте в порівнянні з 2017 р. спостерігається його зниження на 1,89%, що склало 92,57%. Величина цього показника перевищує значення питомої ваги припливу грошових коштів по поточній діяльності у 2018 р. на 8,77% , що є позитивним моментом.

Перевищення відтоку грошових коштів над припливом по поточній діяльності у 2018 р. можливо не дозволило підприємству істотно збільшити обсяг операцій в інвестиційній та фінансовій сфері діяльності, проте зростання питомої ваги припливу грошових коштів з інвестиційної діяльності у 2018 р.

порівняно з 2017 склав 0,68%, абсолютна величина припливу зросла більше ніж у 2,2 рази і склала 2363,9 тис. грн., що на 1279 тис. грн. більше аналогічного показника 2017 р.

Відтік грошових коштів з інвестиційної діяльності також збільшився у 2018 р. і склав 8168,6 тис. грн., перевищивши значення 2017 року на 1871,2 тис. грн. Це свідчить про значне зростання вкладень довгострокового, капітального характеру і пов'язане з реалізацією стратегічних планів організації.

Порівняння величин припливу і відтоку грошових коштів з інвестиційної діяльності у 2018 р. показало перевищення останнього на 5804,7 тис. грн., практично у 3,5 рази, що, однак, не можна однозначно характеризувати як негативний момент. Мабуть, підприємство, маючи значні вивільнені кошти від поточної діяльності, активно формувало у 2018 р. свою матеріально-технічну базу і здійснювало інші довгострокові вкладення, маючи на меті отримання віддачі на вкладені кошти віддаленій перспективі, що цілком може відповідати виробничо-комерційним цілям даної організації.

У 2017 р. розвивалася фінансова діяльність, приплив грошових коштів по якій зріс в порівнянні з 2017 р. на 710,6 тис. грн. і склав 23126,4 тис. грн., що на 3,2% більше того ж показника минулого року. Однак відносний показник притоку грошових коштів - питома вага в загальному обсязі всіх грошових надходжень - знизився у 2018р. на 2,04% і склав 14,96%, що говорить про відносне зниження активності діяльності організації в області фінансових операцій. Однак навіть за такої тенденції величина припливу грошових коштів від фінансових операцій у 2018 р. перевищила їх відтік на 19256,1 тис. грн.

Таким чином, можна зробити висновок, що підприємство у 2018 р. в цілому здійснювало досить раціональне управління грошовими потоками.

Для більш детального аналізу структури припливів і відтоків грошових коштів, скористаємося показниками, об'єднаними в три групи.

До першої групи включені показники грошових надходжень, які безпосередньо беруть участь у формуванні фінансового результату від основної діяльності організації.

До складу другої групи увійшли показники грошових поступлень, що беруть участь у формуванні фінансових результатів лише побічно (кредити, позики та інші позикові кошти, отримані підприємством на поворотній основі).

Третя група показників включає надходження грошових коштів у вигляді доходів від фінансових, позареалізаційних операцій, а також доходів від продажу необоротних активів.

Таблиця 2.3

Динаміка і структура джерел формування доходів «Пансіонат
«Синьогора» упродовж 2017-2018 рр.

Показник	Сума грошових коштів, тис. грн			Темпи росту,%	Питома вага, %		
	2017	2018	Абс.відх (+/-)		2017	2018	Абс.відх (+/-)
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Виручка від реалізації та аванси	94216,1	119440,2	+25224,1	126,8	70,3	75,9	+5,6
2. Кредити, позики та інші позикові кошти	33699,9	20137,7	-13562,2	59,8	25,2	12,8	-12,4
3. Дивіденди, відсотки та інші поступлення	6080,6	17795,8	+11715,2	290,0	4,5	11,3	+6,8
4. Всього поступило грошових коштів	133966,6	157373,7	+23407,1	117,5	100	100	-

Джерело: Розраховано на основі [37]

Як видно з таблиці 2.3, найбільше надходження фінансових ресурсів і у 2017 і у 2018 рр. було забезпечено за рахунок виручки від продажів і одержаних авансів. Абсолютна величина приросту цих показників у 2018 р. зросла на 25224,1 тис. грн., темп росту порівняно з 2017 р склав 126,8%.

Порівняння відносних показників структури припливу грошових коштів (рис.2.7, 2.8) показало збільшення у 2018 р. порівняно з 2017 р. питомої ваги надходжень у вигляді виручки і авансів на 5,6%. Сума надходжень у вигляді позик і кредитів у 2018р. зменшилася на 13562,8 тис. руб., питома вага

знизилася на 12,4%. Це свідчить про збільшення власних ресурсів грошових коштів організації та збільшення фінансової незалежності від позикового капіталу.

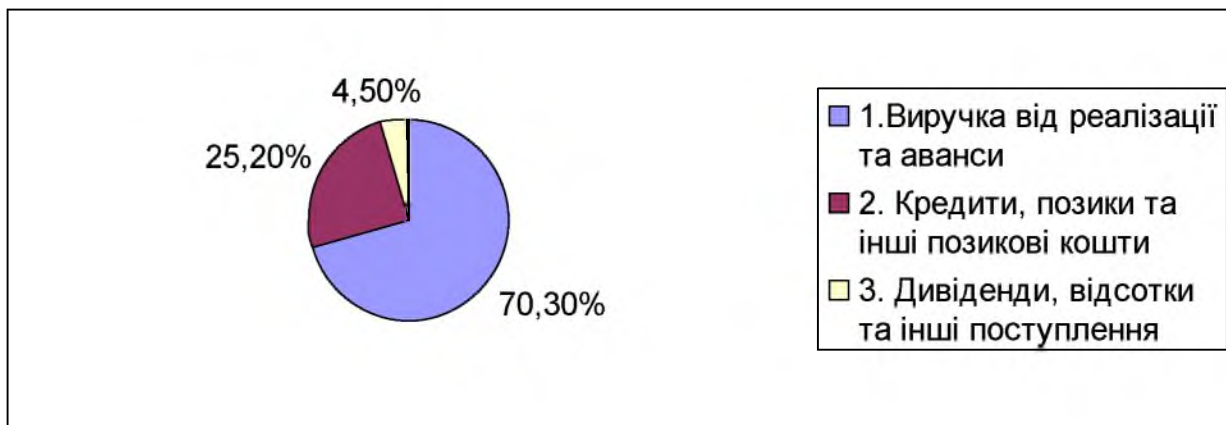

Рис. 2.7. Структура надходження грошових коштів «Пансіонат «Синьогора» у 2017 році

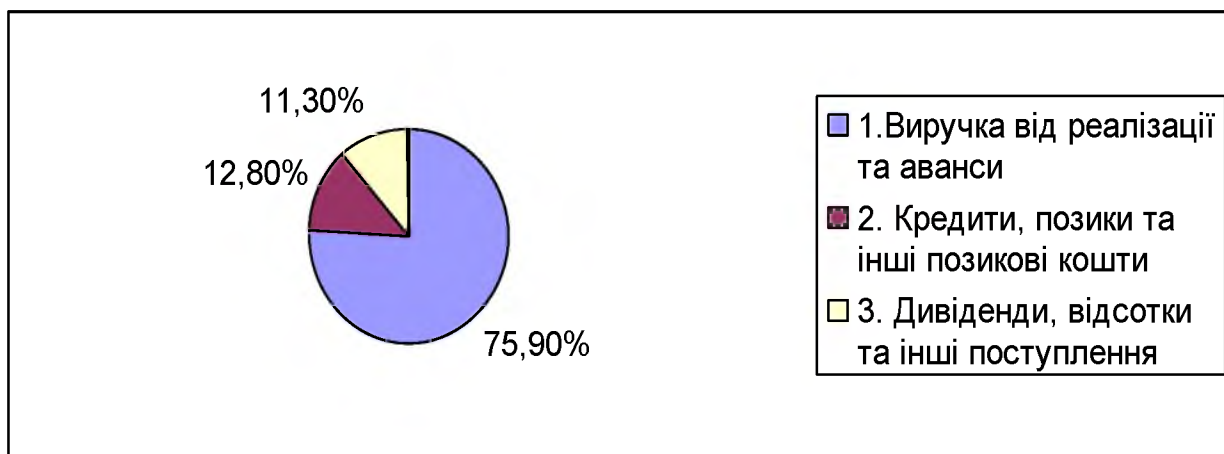

Рис. 2.8. Структура надходження грошових коштів «Пансіонат «Синьогора» у 2018 році

У 2018 р. спостерігалось істотне зростання грошових поступлень від інших видів діяльності організації (дивіденди, відсотки, доходи від продажу майна), сума яких зросла практично у три рази, питома вага збільшилася на 6,8%. Це свідчить про ефективність прийнятих управлінських рішень у фінансовій та інвестиційній сферах діяльності підприємства.

Аналогічним чином розглянемо показники, що відображають структуру від'ємних грошових потоків, які так само об'єднані в групи виходячи з їх

економічного змісту і сутності господарських операцій, пов'язаних з відтоком грошових коштів.

Таблиця 2.4

Динаміка і структура витрат Пансіонат «Синьогора» упродовж 2017-2018 рр.

Показник	Сума грошових коштів, тис.грн			Темпи росту,%	Питома вага, %		
	2017	2018	Абс.відх (+/-)		2017	2018	Абс.відх (+/-)
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Оплата товарів, робіт, послуг, аванси і підзвітні суми видані	70965,6	81591,4	+40625,8	115,0	50,7	51,5	+0,8
2. Оплата праці і нарахування на ФОП	36160,4	44309,1	+8148,7	122,5	25,9	28,0	+2,1
3. Оплата основних засобів	5242,4	5590,2	+347,8	106,6	3,7	3,5	-0,2
4. Фінансові вкладення	1000,0	1300,2	+300,2	130,0	0,7	0,8	-0,1
5. Виплачені дивіденди, відсотки, кредити, та ін.	7278,2	5218,4	-2059,8	71,7	5,2	3,3	-1,9
6. Розрахунки з бюджетом	19284,3	20288,4	+1004,1	105,2	13,8	12,9	-0,9
7. Всього витрачено	139930,9	158297,7	+18366,8	113,1	100	100	-

Джерело: Розраховано на основі [37]

За даними таблиці 2.3 відтік грошових коштів у 2017 і у 2018 рр. більшою мірою обумовлений господарськими операціями з оплати товарів, робіт, послуг і виданих авансів, здійсненням основного виду діяльності підприємства (рис. 2.9, 2.10).

Відтік грошових коштів з цієї причини зріс у 2018 році на 40625,8 тис. грн., однак питома вага збільшилася тільки на 0,8% і склала 51,5% від загальної суми від'ємного грошового потоку. У 2018 р. зростання абсолютних величин відтоків грошових коштів спостерігався так само майже за всіма складовими елементами, виняток становить відтік по виплачених дивідендах, відсотках, кредитах, позиках. Оцінюючи дану ситуацію і порівнюючи масштаби

від'ємного і додатного грошових потоків в цілому, можна зробити висновок, що зростання відтоку грошових коштів є наслідком зростання обсягів виробничо-господарської діяльності, що, безсумнівно, можна оцінити позитивно.

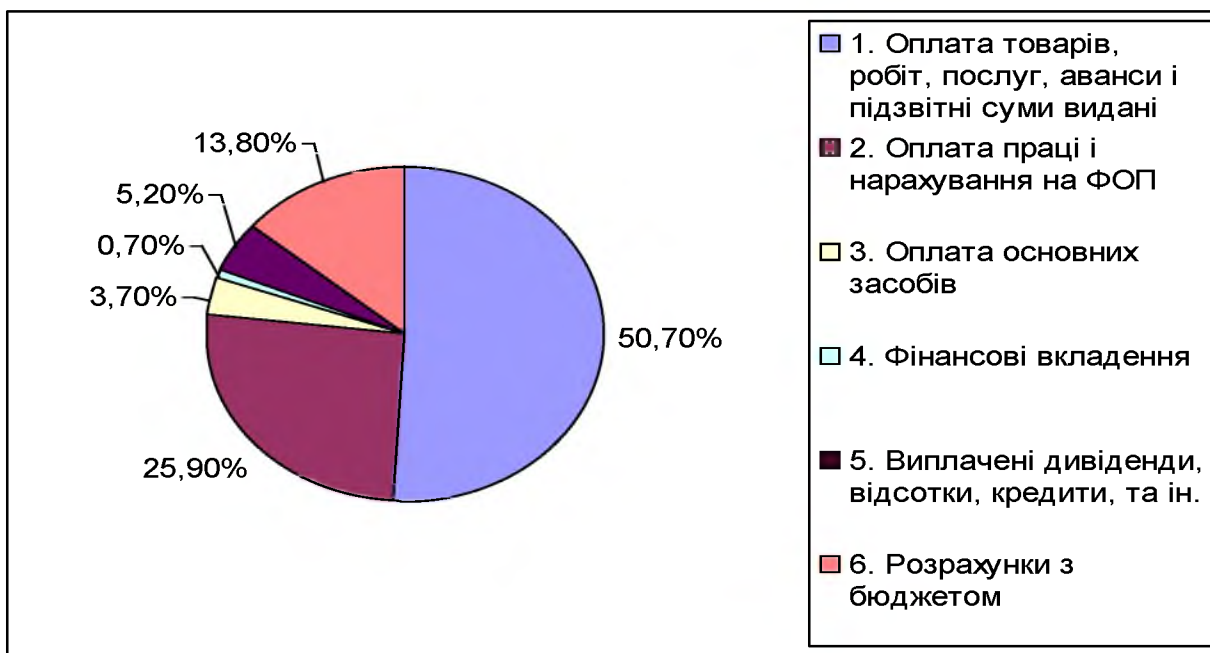

Рис. 2.9. Структура витрат «Пансіонат «Синьогора» у 2017 році

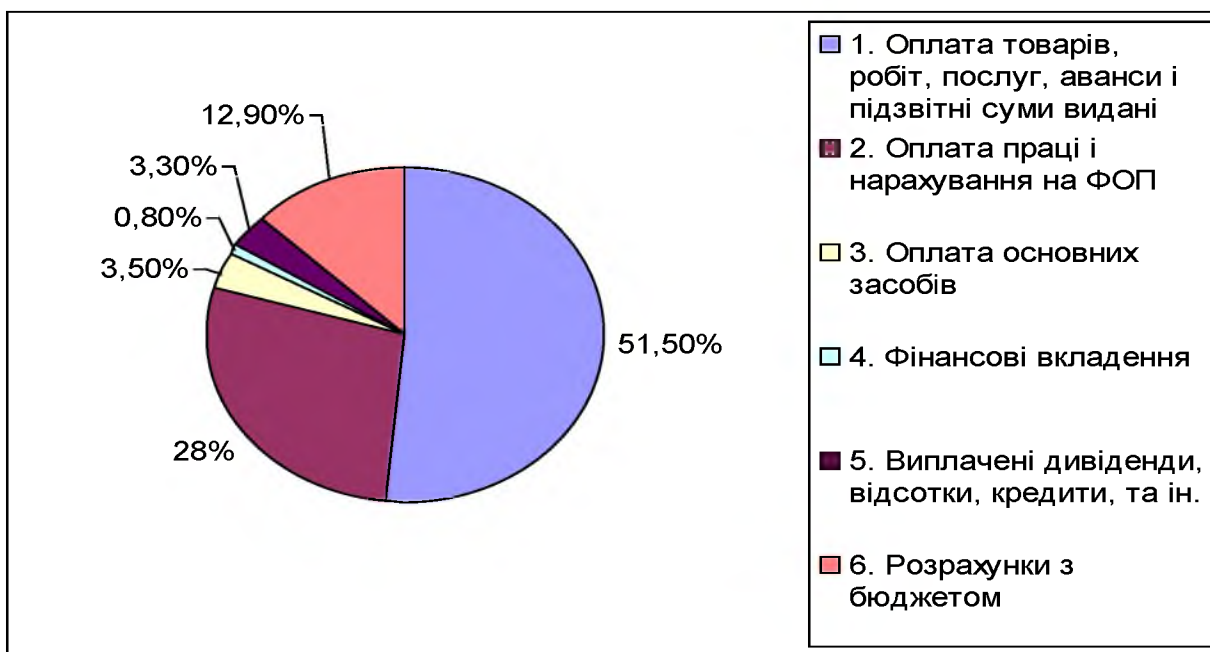

Рис. 2.10. Структура витрат «Пансіонат «Синьогора» у 2018 році

У процесі аналізу грошових потоків необхідно розглянути рівномірність розподілу обсягів припливу і відтоку грошових коштів за окремими часовими проміжками. Це дозволить виявити характер коливань абсолютних і відносних величин грошових потоків під впливом різних факторів, зокрема сезонності діяльності, визначити максимальні значення так званих «піків» відхилень від середніх величин, а також розробити пропозиції зі згладжування коливань.

Розглянути грошові потоки по кварталах 2017 і 2018 рр. можна так само за даними квартальної бухгалтерської звітності і на їх основі скласти аналітичну таблицю (табл.2.5)

Таблиця 2.5

Розподіл грошових потоків «Пансіонат «Синьогора» за кварталами 2017 – 2018 рр.

Залишки на початок періоду, тис. грн					
	I кв	II кв.	III кв.	IV кв.	Рік
1	2	3	4	5	6
2017	14035,8	11287	9310,5	10573	11301,6
2018	8101,5	9555,7	6905,2	5135	7424,3
Відхилення	-5934,3	-1731,3	-2405,3	-5438,3	-3877,3
Притік, тис.грн					
2017	28259,9	32306,6	34678,3	38751,8	33499,1
2018	38115,9	38918,5	37281,8	43057,5	39343,4
Відхилення	+9856	+6611,9	2603,5	+4305,7	+5844,3
Питома вага притоку,%					
2017	21,09	24,11	25,88	28,92	25,00
2018	24,22	24,73	23,69	27,36	25,00
Відхилення	+3,13	+0,62	-2,19	-1,56	
Відтік, тис.грн					
2017	31008,7	34283,1	33415,5	41223,6	34982,7
2018	36661,7	41569,0	39052,0	41015,0	39574,4
Відхилення	+5653,0	+7285,9	+5636,5	-208,6	+4591,7
Питома вага відтоку,%					
2017	22,6	24,5	23,88	29,46	25,0
2018	23,16	26,26	24,67	25,91	25,0
Відхилення	+1,0	+1,76	+0,79	-3,55	
Залишок на кінець періоду, тис. грн					
2017	11283,0	9310,5	10573,3	8101,5	9817,9
2018	9555,7	6905,2	5135,0	7177,5	7193,3
Відхилення	-1731,3	-2405,3	-5438,3	-924,1	-2624,6

Джерело: Розраховано на основі [37]

Згідно даних таблиці 2.5 розподіл абсолютних і відносних показників припливу, відтоку і залишків грошових коштів по кварталах 2017 і 2018рр. було

далеко не рівномірним. Враховуючи такі результати проведемо аналіз грошових потоків «Пансіонат «Синьогора» непрямим методом. Адже, прямий метод аналізу грошових потоків має один досить істотний недолік: він не дозволяє проаналізувати вплив різних чинників на зміну залишку грошових коштів у взаємозв'язку зі зміною показників, що формують фінансові результати діяльності організації. З цією метою використовується непрямий метод формування «Звіту про рух грошових коштів» та його аналізу, шляхом коригування певних показників. Відповідно до методики викладеної у п.1.2 проведемо аналіз грошових потоків Пансіонат «Синьогора» непрямим методом.

Для того, щоб оцінити реальний приплив грошових коштів розглянемо механізм відображення операцій на прикладі бухгалтерських рахунків підприємства. Так, наприклад, за рахунком «Розрахунки з покупцями і замовниками» збільшилася дебіторська заборгованість, а, отже, реальний грошовий приплив грошових коштів нижче зафіксованого, і виручка від продажу реально повинна бути зменшена на розраховану суму дебіторської заборгованості в розмірі 4081,0 тис.грн отже і сума прибутку зменшиться на цю ж суму.

Аналогічно сума нарахованої амортизації на основні засоби збільшує суму прибутку на 7339,2 тис.грн., Отже реальний відтік грошових коштів буде менше на цю величину.

Такі коригувальні операції проводяться по всій операційній діяльності, по інвестиційній та фінансовій. Процес цей є трудомістким, але дані коригуючих таблиць мають цінну управлінську інформацію, в якій зацікавлено керівництво організації і інвестори. З її допомогою керівництво організації може контролювати поточну платоспроможність, оцінювати можливість додаткових інвестицій. Узагальнену інформацію про рух грошових коштів наведено у таблиці 2.6.

Скоригована величина чистого прибутку дорівнює сумі зниження залишку грошових коштів: -924,0 тис.грн.

Непрямий метод аналізу грошових коштів дозволяє встановити, які фактори зумовили відмінність величини прибутку від суми збільшення

грошових коштів організації за аналізований період. Так, значні розбіжності зазначених показників пов'язані в першу чергу з різким збільшенням залишків матеріальних оборотних активів та дебіторської заборгованості. У звітному періоді спостерігалось також істотне зростання позикового капіталу (кредитних ресурсів і кредиторської заборгованості).

Таблиця 2.6

Рух грошових коштів «Пансіонат «Синьогора», розрахований непрямим методом

№ з/п	Коригування , пов'язані з приростом	Сума, тис. грн
1	2	3
1	Нарахована амортизація	+7339,2
2	Зміна обсягу незавершеного виробництва	+968,0
3	Зміна обсягу наданих послуг	+18502
4	Зміна витрат майбутніх періодів	+168,3
5	Зміна авансів виданих	-180,6
6	Зміна дебіторської заборгованості	-4081,0
7	Зміна заборгованості постачальникам	+16432,9
8	Зміна по авансам отриманим	-129,8
9	Сплата відсотків за користування кредитом	-2212,1
10	Короткотермінові фінансові вкладення	-1300,2
11	Використання фонду соціального розвитку	-3701,5
12	Зміна виробничих запасів	-16459,3
13	Зміна кредиторської заборгованості	+7267,7
14	Довгострокові фінансові вкладення	+126,5
15	Зміна заборгованості за кредитами і позиками	-23025,2
16	Прибуток за вирахуванням податків і обов'язкових платежів	+1001,0
17	Зміна стану грошових коштів	-924,0

Джерело: Розраховано на основі [37]

Грунтуючись на результатах прямого і непрямого методів аналізу руху грошових коштів, керівництво організації може коригувати свою фінансову політику в стосунках з дебіторами і кредиторами, приймати рішення щодо формування необхідних обсягів виробничих запасів, створення резервів, реінвестування прибутку, його розподілу і споживання з урахуванням наявних фінансових можливостей і рівня забезпеченості грошовими ресурсами.

Надалі в контексті дослідження проведемо аналіз ефективності грошових потоків Пансіонат «Синьогора». Коефіцієнтний аналіз є невід'ємною частиною

аналізу грошових потоків. З його допомогою вивчаються рівні та їх відхилення від планових і базисних значень різних відносних показників, що характеризують грошові потоки, а також розраховуються коефіцієнти ефективності використання грошових коштів організації. Важливим моментом у застосуванні коефіцієнтного методу аналізу є вивчення динаміки різних коефіцієнтів, що дає змогу встановити позитивні і негативні тенденції, що відображають якість управління грошовими потоками організації, а також розробити необхідні заходи для внесення відповідних корективів по оптимізації управлінських рішень в процесі здійснення господарської діяльності. Одним з найважливіших показників, що визначають достатність створеного організацією чистого грошового потоку з урахуванням фінансованих потреб, є коефіцієнт достатності чистого грошового потоку за аналізований період, який розраховується за формулою (1.1):

$$K_{\text{дзн}} = ГП' / (ЗК + \Delta З + Д), \quad (1.1)$$

де $K_{\text{дзн}}$ - коефіцієнт достатності чистого грошового потоку в аналізованому періоді;

$ГП'$ – чистий грошовий потік за аналізований період, тис. грн.;

$ЗК$ – виплати за довго- і короткостроковими кредитами і позиками за аналізований період, тис. грн.;

$\Delta З$ – приріст залишків матеріальних оборотних активів за аналізований період, тис. грн.;

$Д$ – дивіденди, виплачені власниками за аналізований період, тис. грн.

$$K_{\text{дзн7}} = 9817,9 / (23025,2 + 16459,3 + 0) = 0,2486$$

В якості узагальнюючого показника розрахуємо коефіцієнт ефективності грошових потоків, який визначається за формулою (1.2):

$$Кегп = ГП' / ГП_0, \quad (1.2)$$

де $Кегп$ – коефіцієнт ефективності грошових потоків в аналізованому періоді;

$ГП'$ – чистий грошовий потік за аналізований період, тис. грн.;

$ГП_0$ – відтік грошових засобів за аналізований період, тис. грн.

$$Кегп = 9817,9 / 39574,4 = 0,248$$

Одним з часткових показників ефективності є коефіцієнт реінвестування грошових потоків організації, що обчислюється за формулою (1.3):

$$K_{rein} = (ГП' - Д) / \Delta BA \quad (1.3)$$

де K_{rein} – коефіцієнт реінвестування грошового потоку за аналізований період;

$Д$ – дивіденди, виплачені власникам підприємства за аналізований період, тис. грн.;

ΔBA – приріст позаоборотних активів, пов'язаний з понесеними підприємством витратами за аналізований період, тис. грн.;

$$K_{rein} = (9817,9 - 0) / 1386 = 7,08$$

Для оцінювання синхронності формування різних видів грошових потоків розраховуються коефіцієнти ліквідності грошового потоку по окремих тимчасовому інтервалах (місяць, квартал) всередині розглянутого періоду (року) за формулою (1.4):

$$K_{znl} = (ГП' - \Delta ГС) / ГП_0 \quad , \quad (1.4)$$

де K_{znl} – коефіцієнт ліквідності грошового потоку за аналізований період;

$\Delta ГС$ – приріст залишків грошових коштів за аналізований період, тис. грн.;

$ГП_0$ – відтік грошових коштів за аналізований період, тис. грн.

$$K_{znl} = (9817,9 - 1252,6) / 4591,7 = 1,86$$

Загальновідомо, що оцінка ефективності використання коштів здійснюється також за допомогою коефіцієнтів рентабельності (формули (1.5) – (1.7)):

$$P_{zn} = P' / ГП_n \quad , \quad (1.5)$$

де P_{zn} – коефіцієнт рентабельності додатного грошового потоку в аналізованому періоді;

P' – чистий прибуток, одержаний за аналізований період, тис. грн.;

$ГП_n$ – додатний грошовий потік за аналізований період, тис. грн.

$$P_{\text{дс ср.}} = P' / ГС_{\text{ср.}} \quad (1.6)$$

де $P_{\text{дс ср.}}$ – коефіцієнт рентабельності середнього залишку грошових засобів у аналізованому періоді;

$ГС_{\text{ср.}}$ – середня величина залишків грошових коштів за аналізований період, тис. грн.

$$P \partial n = P' / \Gamma \Gamma' \quad , \quad (1.7)$$

де $P \partial n$ - коефіцієнт рентабельності чистого потоку грошових засобів у аналізованому періоді.

- рентабельність додатного грошового потоку

$$P_{zn} = 24474,6 / 39343 = 0,62$$

- рентабельність середнього залишку грошових коштів

$$P_{zn\text{cp.}} = 24474,6 / 17011,2 = 1,44$$

- рентабельність чистого грошового потоку

$$P_{zn} = 24474,6 / 9817,9 = 2,49$$

Коефіцієнти рентабельності грошових потоків можна обчислювати, використовуючи як показник чистого прибутку, так і інші показники прибутку (валового прибутку, фінансового результату до оподаткування), а замість показника чистого грошового потоку використовувати показник додатного грошового потоку.

Як бачимо з проведених розрахунків, показники рентабельності «Пансіонат «Синьогора» знаходяться на високому рівні, що свідчить про високу ефективність діяльності організації.

Для встановлення ступеня збалансованості грошових потоків за аналізований період використовується коефіцієнт кореляції додатних і від'ємних грошових потоків.

За даними квартальної звітності зробимо розрахунок коефіцієнта кореляції додатних і від'ємних грошових потоків:

$$r_{\text{корр}} = \delta_{xy}^2 / (\delta_x \delta_y)$$

$$\delta_{xy}^2 = 1/n \times \sum (x - x_{\text{cp}}) \times (y - y_{\text{cp}}) \quad (1.8)$$

$$\delta_x = \sqrt{\sum (x - x_{\text{cp}})^2 / n}$$

$$\delta_y = \sqrt{\sum (y - y_{\text{cp}})^2 / n}$$

де $r_{\text{корр}}$ – кореляції додатних і від'ємних грошових потоків в аналізованому періоді;

x – сума додатного грошового потоку за певний інтервал часу;

y - сума від'ємного грошового потоку за певний інтервал часу;

x_{cp} - середня величина притоку грошових коштів;

U_{cp} - середня величина відтоку грошових коштів;

n – кількість часових інтервалів.

Таблиця 2.7

Розрахунок коефіцієнта кореляції додатних та від'ємних грошових потоків «Пансіонат «Синьогора»

Квартали року	x_i	y_i	$(x_i - x_{cp})$	$(y_i - y_{cp})$	$(x_i - x_{cp})x (y_i - y_{cp})$	$(x_i - x_{cp})^2$	$(y_i - y_{cp})^2$
2017							
I	28259,9	31008,7	-8161,4	-6269,9	51171161	66608450	39311646
II	32306,6	34283,1	-4114,7	-2995,5	12325583	16930756	8973020
III	34678,3	33415,5	-1743	-3863,1	6733383	3038049	14923541
IV	38751,8	41223,6	+2330,5	+3945	9193822	5431230	15563025
2018							
I	38115,9	36661,7	+1694,6	-616,9	-1045398	2871669	380565
II	38918,5	41569	+2497,2	+4290,4	10713986	6236008	18407532
III	37281,8	39052	+860,5	+1773,4	1526010	740460	3144947
IV	43057,5	41015	+6636,2	+3736,4	24975498	44039150	13960685
Всього	291370,3	298228,6			115324045	145895772	114664961
Середня	36421,3	37278,6					

Джерело: Розраховано на основі [37]

$$\delta_{xy}^2 = 115324045 / 8 = 14415505$$

$$\delta_x = \sqrt{145895772 / 8} = 4270$$

$$\delta_y = \sqrt{114664961 / 8} = 3786$$

$$r_{корр} = 14415505 / (4270 \times 3786) = 14\ 415\ 505 / 16\ 166\ 220 = 0,89$$

Чим ближче значення коефіцієнта кореляції грошових потоків до одиниці, тим менше розмах коливань між значеннями додатних і від'ємних грошових потоків, отже, менше ризик виникнення ситуації неплатоспроможності, з одного боку (в періоди перевищення величин від'ємних грошових потоків над додатними), і надмірністю грошової маси - з іншого боку, свідчить про втрачену вигоду розміщення зайвих грошових коштів і про фінансові втрати підприємства від знецінення грошових коштів в умовах інфляції (в періоди значного перевищення величин додатних грошових потоків над від'ємними).

Розраховане нами значення коефіцієнта кореляції додатних і від'ємних грошових потоків склало 0,89, що свідчить про суттєві щоквартальні відхилення між величинами позитивних і від'ємних грошових потоків. Отже, організації необхідно скорегувати управління грошовими потоками для згладжування коливань. Це дозволить більш ефективно використовувати кошти, не допускаючи ні їх зайвого накопичення, ні дефіциту в окремі часові проміжки.

Отже, на основі проведеного аналізу стану управління грошовими потоками суб'єктів туристичного бізнесу, відповідно до запропонованого алгоритму можна стверджувати, що управління грошовими потоками досліджуваного туристичного підприємства є у 2017-2018 рр. переважно незадовільним та погіршується в динаміці, спостерігається гостра нестача коштів, порушення ліквідності і платоспроможності, зростає залежність від зовнішніх позикових ресурсів, вкрай обмежені можливості до самофінансування для здійснення інвестицій.

Висновки до розділу 2

На основі проведеного у другому розділі аналізу можна зробити такі висновки.

1. Нами був проведений огляд сучасного стану туристично-рекреаційної галузі України та Івано-Франківської області, виявлені детермінанти туристично-рекреаційного потенціалу окремої території. Даний аналіз показав, що цей напрям економічної діяльності динамічно розвивається на теренах України і Івано-Франківської області зокрема. Про це і свідчить динаміка кількості суб'єктів туристичної діяльності та доходу від надання туристичних послуг в Україні.

2. Був проведений аналіз грошових потоків «Пансіонат «Синьогора» прямим, непрямим методом, а також визначені показники ефективності грошових потоків, який показав недостатню ефективність використання грошових коштів та необхідність вдосконалення системи управління фінансами цього туристичного підприємства. Також проведено аналіз структури

надходження і витрачання грошових коштів підприємства за 2017-2018 рр. Розраховане нами значення коефіцієнта кореляції додатних і від'ємних грошових потоків склало 0,89, що свідчить про суттєві щоквартальні відхилення між величинами позитивних і від'ємних грошових потоків. Отже, «Пансіонат «Синьогора» необхідно скорегувати управління грошовими потоками для згладжування коливань.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ СУБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

3.1 Основні шляхи покращення фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу

Теоретичне дослідження джерел економічної літератури та проведення аналізу механізму фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу дозволяє зробити висновок, що у системі управління діяльністю цих закладів найбільш складним та відповідальним процесом є таке управління фінансами. Брігхем Ю. відмічає, що „в умовах ринкової економіки управління фінансами стає, можливо, найбільш складною і пріоритетною задачею, яка постає перед управлінським персоналом будь-якої фірми незалежно від сфери і масштабів її діяльності” [8].

Оскільки результати дослідження, що викладені у другому розділі, вказують на те, що на стан фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу негативно впливають деякі фактори, зокрема надмірні витрати та неефективне управління грошовими потоками, то першочерговим завданням вдосконалення фінансового управління повинні бути певні дії щодо їх усунення та підвищення прибутковості.

Ці завдання вирішують за допомогою раціонального управління фінансами, яке, на нашу думку, повинне містити наступні елементи:

- 1) достовірну та систематичну оцінку фінансового стану;
- 2) аналіз, планування та контроль фінансових результатів;
- 3) аналіз руху капіталу та активів та управління ними;
- 4) аналіз, планування та контроль змін структури балансу;
- 5) планування і контроль фінансових потоків (грошових надходжень, витрат грошових коштів);
- 6) управління витратами;
- 8) розробка бюджетів підрозділів, центрів фінансової відповідальності (ЦФВ) та здійснення контролю за їх виконанням.

Виходячи із дослідження, проведеного у попередніх розділах, вдосконалення фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу повинне бути направлене на планування фінансових результатів та фінансового стану у короткостроковій та довгостроковій перспективах і підвищення прибутковості, а також зростання фінансової стабільності.

Досягти практичного результату за допомогою теорії фінансового менеджменту можна тільки тоді, коли вона буде усвідомлена фінансовими менеджерами закладів туристичної сфери. У першу чергу необхідно впроваджувати ефективну систему управління фінансами.

Домінантою вдосконалення фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу є впровадження методів фінансового планування та контролю, зокрема бюджетування, що віддзеркалює якість управління туристичним підприємством, відповідність рівня його менеджменту і прийнятих управлінських рішень сучасним вимогам. Однією з головних функцій бюджетування є планування майбутньої діяльності закладу, прогнозування фінансового стану, ресурсів, доходів та витрат, у чому і полягає значимість бюджетування для прийняття управлінських рішень [6]. Бюджетування – це процес планування майбутньої діяльності закладу та оформлення його результатів системою бюджетів. У залежності від поставлених завдань бюджетування, бюджети закладу можуть бути генеральні та часткові, гнучкі і статичні.

Саме бюджетування є першим кроком побудови якісного фінансового управління суб'єктами туризму. Наступним кроком є вдосконалення управління фінансами за допомогою різних математичних та статистичних методів, зокрема кореляційно-регресійного аналізу.

Останніми роками взаємозв'язок показників, що формують економічні результати діяльності закладу, піддані глибокому теоретичному переосмисленню. Результатом цих пошуків стало визнання сучасного ефективного методу рішення взаємопов'язаних завдань, тобто аналізом „Витрати – Обсяг – Прибуток” (CVP) або аналіз беззбитковості, що дозволяє простежити залежність фінансових результатів суб'єктів туристичного бізнесу

від зміни структури витрат і обсягу пропонованих послуг, а також виявити можливості самофінансування туристичної сфери для оцінки її організаційно-економічних резервів беззбитковості або межі рентабельності. Основою цього аналізу є групування витрат на постійні та змінні, що має не тільки теоретичну, а і практичну цінність для будь-якого закладу, оскільки дозволяє виявляти внутрішні фінансові резерви.

Поділ витрат на змінні, що змінюються прямо пропорційно до зміни обсягу виручки та умовно постійні, які не змінюються із зміною виручки від реалізації туристичних послуг, є важливим для виявлення залежності між обсягом виручки від реалізації, рівнем витрат і прибутком.

Для здійснення такого групування необхідне методичне визначення ознак поділу витрат на умовно-постійні та змінні. У різноманітній економічній літературі наводяться наступні трактування цих понять: „постійні витрати – це витрати, величина яких не змінюється залежно від зміни обсягу виробництва”, „змінні витрати – витрати, величина яких змінюється залежно від зміни обсягу виробництва” [49]. Або, іншими словами, постійні витрати мають тенденцію залишатися сталими на певний обсяг реалізації протягом визначеного періоду часу, а змінні – змінюються відповідно до обсягу реалізації продукту.

Згідно із визначеннями І. Ворста та П. Ревентлоу, “під постійними витратами розуміють такі витрати, сума яких у даний період часу не залежить безпосередньо від величини та структури виробництва і реалізації”. “Під пропорційними змінними витратами розуміють змінні витрати, які змінюються у відносно тій самій пропорції, що і виробництво та реалізація” [10].

До умовно-постійних витрат суб'єктів туристичного бізнесу відносяться витрати, сума яких не змінюється із зміною виручки від реалізації путівок, тобто, які не залежать від кількості відпочиваючих, наприклад, амортизаційні відрахування, поточний ремонт будівель та споруд, канцелярські та поштово-телеграфні видатки, витрати на охорону праці. А також у повному обсязі сюди входять податки та збори. Змінними є витрати, що мають постійні та змінні ознаки і змінюються разом із змінами обсягів реалізації, але не у прямій пропорції [33]. Для «Пансіонату «Синьогора» – це витрати на харчування,

лікування та медикаменти. Також значну частку складають так звані змішані статті затрат, що включають і умовно-постійні, і змінні витрати. Наприклад, це витрати на освітлення, опалення, утримання приміщень, автотранспорту та ін. Для таких статей витрат визначена частка умовно-постійної частини і змінної.

Перелік змінних та умовно-постійних витрат для кожного закладу є своїм, але критерій класифікації є універсальним: залежність або незалежність від зміни обсягу виробництва. Не дивлячись на те, що при підрахунку витрат існує певна міра умовності, аналіз витрат дозволяє виявити певні можливості закладу в оптимізації грошових надходжень.

Отже, здійснимо умовний розподіл затрат на умовно-постійні та змінні (див. табл. 3.1), беручи за основу поділ витрат, запропонований Грідчиною М.В. і Калитюком В.А. [11] і коригуючи його відповідно до нових міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і звітності, а також аналізуючи вплив зміни обсягу виробництва на їх суми.

Таблиця 3.1

Динаміка витрат Пансіонат «Синьогора» упродовж 2017-2018 рр.

Показник	Витрати		
	2017	2018	Абс. відх (+/-)
1	2	3	4
1. Оплата товарів, робіт, послуг, аванси і підзвітні суми видані (умовно змінні)	70965,6	81591,4	+40625,8
2. Оплата праці і нарахування на ФОП (постійні)	36160,4	44309,1	+8148,7
3. Оплата основних засобів (змінні)	5242,4	5590,2	+347,8
4. Фінансові вкладення (змінні)	1000,0	1300,2	+300,2
5. Виплачені дивіденди, відсотки, кредити, та ін. (умовно змінні)	7278,2	5218,4	-2059,8
6. Розрахунки з бюджетом (постійні)	19284,3	20288,4	+1004,1
7. Всього витрат	139930,9	158297,7	+18366,8

Джерело: Розраховано на основі [37]

Провівши розподіл витрат за 2017-2018 рр. у табл. 3.1, можна зробити висновок, що частка умовно-постійних та змінних витрат суттєво не змінилася

– вони відповідно складають 55% та 45%. Їх суми зросли відповідно на 18366,8 тис. грн. і склали 158297,7 тис. грн. у 2018 р.

Ще одним напрямом удосконалення управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу є прогнозування грошових потоків, яке тісно пов'язане як зі стратегічним плануванням їх розвитку у майбутньому, так і зі здійсненням перспективного фінансового планування.

Прогноз грошових потоків полягає у визначенні можливих джерел надходження і напрямів витрачання грошових коштів. Виходячи з того, що більшість показників досить важко спрогнозувати з великою точністю, планування грошового потоку зводиться до складання бюджету готівкових коштів в прогнозному періоді, враховуючи лише найважливіші параметри потоку: обсяг продажів, частку виручки від реалізації за готівковий розрахунок, прогноз кредиторської заборгованості. Прогноз здійснюється на певний період: на рік (з розбивкою по кварталах); на квартал (з розбивкою по місяцях); на місяць (з розбивкою по декадах).

Методика прогнозування грошових потоків включає:

- прогнозування грошових надходжень за період;
- прогнозування відтоку грошових коштів;
- розрахунок чистого грошового потоку (надлишок або нестачу коштів);
- обчислення загальної потреби в короткостроковому фінансуванні.

Відповідно до цього проведемо прогнозування грошових потоків та розрахунок загальної потреби у грошових коштів «Пансіонат «Синьогора».

Обсяг продажів підприємством «Пансіонат «Синьогора» на I квартал 2021 року планується в таких розмірах:

січень - 37 900 тис. грн.,

лютий - 38 000 тис. грн.,

березень - 42 300 тис. грн.

Обсяг продажів у листопаді попереднього року був 32 400 тис. грн., у грудні - 34 560 тис. грн.

Бюджет грошових коштів на I квартал наступного включає три послідовних розрахунки показників.

Таблиця 3.2

Динаміка грошових надходжень та дебіторської заборгованості
«Пансіонат «Синьогора» на I квартал 2021 р. (тис. грн.)

Показники	Січень	Лютий	Березень
1	2	3	4
1. Дебітори на початок періоду	487,3	3677,3	4559,3
2. Виручка від реалізації - всього	37900	30400	33840
в т.ч.: продаж з відтермінуванням платежу(80%) (п.2x0.8)	30320	30400	33840
3. Поступлення грошових коштів:	-	-	-
4. Реалізація поточного місяця за готівку (20%) (п.2x0.2)	7580	7600	8460
5. 70% реалізація з відтермінуванням минулого місяця	$34560 \times 0,8 \times 0,7 = 19354$	$30320 \times 0,7 = 21224$	$30400 \times 0,7 = 21280$
6. 30% реалізація з відтермінуванням позаминулого місяця	$32400 \times 0,8 \times 0,3 = 7776$	$34560 \times 0,8 \times 0,3 = 8294$	$30320 \times 0,3 = 9096$
7. Поступлення грошових коштів всього (п.4+п.5+п.6)	$7580 + 19354 + 7776 = 34710$	$7600 + 21224 + 8294 = 37118$	$8460 + 21280 + 9096 = 38836$
8. Дебітори на кінець періоду (п.1+п.2 -п.7)	$487,3 + 37900 - 34710 = 3677,3$	$3677,3 + 30400 - 37118 = 4559,3$	$4559,3 + 33840 - 38836 = 8023,3$

Джерело: Розраховано автором

Тоді прогнозний бюджет грошових коштів на I квартал буде виглядати наступним чином:

Таблиця 3.3

Прогнозний бюджет грошових коштів «Пансіонат «Синьогора» на I квартал
2021 р. (тис. грн.)

Показники	Січень	Лютий	Березень
1	2	3	4
1. Поступлення грошових коштів від реалізації послуг	37900	38000	42300
2. Відтік грошових коштів:			
- погашення кредиторської заборгованості	31968	34260	38660
- інші платежі (зарплата, податки та ін.)	4104	4536	6264
Всього виплат	36072	38796	44924
3. Надлишок (+), нестача (-) грошових коштів	+1828	-796	-2654

Джерело: Розраховано автором

У разі виникнення значного дефіциту грошових коштів бажано проаналізувати причини його утворення. У таблиці 3.3 дефіцит грошової маси прогнозується на лютий - березень в сумі 3 450 тис. грн. (796 + 2654), після чого доцільно розглянути кілька альтернативних варіантів його подолання.

Таблиця 3.4

Розрахунок суми необхідного короткострокового фінансування
«Пансіонат «Синьогора» на I квартал 2021 р. (тис. грн.)

Показники	Січень	Лютий	Березень
1	2	3	4
1. Залишок коштів на початок періоду	7177,5	9005,5	8209,5
2. Зміна грошових коштів	+1828	-796	-2654
3. Залишок грошових коштів на кінець періоду	9005,5	8209,5	5555,5
4. Необхідний мінімум грошових коштів на рахунку	180	180	180
5. Потреба у короткотерміновій позиції банку	-	-	-

Джерело: Розраховано автором

Отже, підприємство не потребує короткотермінового фінансування так як забезпечує свої потреби власною виручкою.

Проте нами пропонуються такі альтернативи вирішення дефіциту грошових коштів (по низхідній черговості розгляду):

1. Оптимізувати управління дебіторською заборгованістю на основі даних бухгалтерського обліку. Результати аналізу показують частки дебіторської заборгованості, відповідно до яких буде відбуватися реальне надходження грошових коштів від продажів з відтермінуванням оплати. Реальна картина, отримана в результаті аналізу реєстру зростання дебіторської заборгованості, дає уявлення про стан розрахунків підприємства зі своїми покупцями і дозволяє встановити прострочену заборгованість останніх.
2. Відкласти або призупинити капітальні вкладення в основні засоби і нематеріальні активи.
3. Розглянути можливість надання покупцям знижок з ціни послуг у разі ранньої передоплати.

4. Оцінити можливості здійснення бартерних угод при відсутності реальної перспективи отримання від покупців грошової виручки.
5. Скоротити продаж у кредит (на умовах комерційного кредиту).
6. Домогтися більш сприятливих умов отримання товарного кредиту у постачальників в формі відстрочки платежу.
7. Використовувати знижки, надані постачальниками з ціни товарів, для більш швидкої реалізації останніх.
8. Вивчити можливість отримання додаткових позик у комерційних банків на прийнятних для позичальника умовах.

Перелічені заходи, на нашу думку, дозволять мінімізувати наслідки кризи для «Пансіонат «Синьогора» та уможливають збереження попередніх тенденцій щодо управління фінансами.

3.2 Вектори вдосконалення фінансового управління суб'єктами туристичного бізнесу

Першочерговим завданням реформування системи управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу повинні бути відповідні програмні дії щодо недопущення неплатоспроможності, а у разі її настання – фінансового оздоровлення закладу. Система управління фінансами повинна забезпечити отримання кінцевого позитивного фінансового результату і містити усі необхідні для цього елементи. Вдосконалення системи управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу повинне витримати реалізацію основних принципів: наукова обґрунтованість, очевидність, простота, економічність, ефективність.

Фінансовий менеджмент суб'єктів туристичного бізнесу, етапи якого повинні розроблятися кваліфікованими фінансовими менеджерами, використовує результати фінансового аналізу і включає реалізацію стратегічних та операційних планів і виступає основною передумовою ефективної фінансово-господарської діяльності. Кожне туристичне

підприємство формує свою систему управління фінансами, яка відповідає специфіці його діяльності, розмірам, формі організації закладу, а також стану ринку фінансових ресурсів у державі.

Домінуючі на сьогоднішній час традиційні підходи до формування організаційних структур і методів управління пансіонатами, а також рівень фінансового менеджменту цих закладів, не забезпечують адаптивності та ефективного функціонування суб'єктів туристичного бізнесу в умовах динамічного розвитку ринкових відносин. Тому суб'єкти туристичного бізнесу повинні мати розбудовувати систему управління фінансами. Адже, тенденція зростання платоспроможного попиту населення на послуги із достатньо високим рівнем якості розташування та сервісу, яка намітилася останніми роками, свідчить про необхідність значних структурних змін у системі управління фінансами.

Нестача власних коштів суб'єктів туристичного бізнесу та відсутність зовнішнього фінансування не дозволяють своєчасно оновлювати медичну базу, підвищувати рівень комфортності, тому сервісне обслуговування не відповідає міжнародним стандартам і не створює сприятливих умов для інвесторів. У зв'язку з цим необхідно провести певні зміни у системі управління фінансами, направлені на створення сприятливіших умов для потенційних інвесторів за допомогою наступних принципів: децентралізації фінансово-організаційної та зміни організаційно-управлінської структури пансіонатів.

Ефективне управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу визначається, насамперед, станом його організаційного забезпечення. Система організаційного забезпечення являє собою взаємозалежну сукупність внутрішніх структурних служб та підрозділів пансіонату, що забезпечують розробку і прийняття управлінських рішень за різними аспектами діяльності суб'єктів туристичного бізнесу. Ця система управління фінансами повинна бути побудована на основі центрів відповідальності, що створюються у рамках єдиної організаційної структури пансіонату.

Управління за центрами фінансової відповідальності є однією із підсистем, що забезпечують фінансовий менеджмент суб'єктів туристичного

бізнесу. У рамках цієї підсистеми можна оцінити вклад кожного із підрозділів до кінцевих результатів діяльності суб'єктів туристичного бізнесу, деталізувати управління витратами, що у цілому суттєво підвищує економічну ефективність господарської діяльності закладу.

В той же час створення центрів фінансової відповідальності є необхідним для регулювання витрат і фінансових результатів на основі оціночних показників, відповідальність за які несуть керівники структурних підрозділів суб'єктів туристичного бізнесу. Центр відповідальності – це структурний підрозділ, що цілком контролює складові формування фінансово-економічного стану, а його керівник самостійно приймає управлінські рішення в рамках цих складових і несе повну відповідальність за виконання доведених йому планових показників. У вузькому значенні – це частина закладу, керівник якої відповідає за результати її роботи [48, с.171].

Центр фінансової відповідальності (ЦФВ) – це структурний підрозділ чи їх група, які:

- 1) здійснюють операції, кінцева мета яких – оптимізація прибутку;
- 2) мають змогу безпосередньо впливати на прибутковість;
- 3) відповідають перед керівництвом за реалізацію встановлених цілей та дотримання встановлених рівнів видатків [39, с.26-27].

Метою системи управління за ЦФВ є підвищення ефективності управління суб'єктами туристичного бізнесу на основі узагальнення даних про витрати і результати діяльності кожного центру відповідальності. При цьому головний принцип управління за ЦФВ полягає у тому, що центр відповідальності відповідає тільки за ті витрати чи виручку, а в більш широкому розумінні тільки за ті показники, на які повинні і здатні впливати його керівники протягом певного періоду часу.

Сукупність усіх ЦФВ є фінансовою структурою суб'єктів туристичного бізнесу. Необхідно відзначити, що фінансова структура – це ієрархічна система ЦФВ, розподілених між структурними підрозділами закладу. Правильно побудована фінансова структура дозволяє побачити „ключові точки”, в яких буде формуватися та перерозподілятися прибуток, а також здійснюватиметься

контроль за доходами і видатками [39, с.27].

Управління фінансами на основі створення центрів фінансової відповідальності передбачає:

- 1) визначення основних напрямів діяльності, типу організаційної структури з суб'єктів туристичного бізнесу;
- 2) розподіл основних напрямів діяльності за структурними підрозділами;
- 3) аналіз підконтрольності витрат, прибутку, інвестицій за структурними підрозділами;
- 4) виділення ЦФВ та визначення їх статусу;
- 5) визначення регламенту взаємодії по горизонталі (між ЦФВ), а також по вертикалі (між верхньою ланкою та окремими ЦФВ);
- 6) створення переліку планів і звітів, які повинні складатися кожним ЦФВ;
- 7) визначення показників оцінки ефективності роботи ЦФВ;
- 8) розробка внутрішніх положень, що регламентують права та обов'язки ЦФВ.

Відмінності у характері обов'язків менеджерів дають змогу виокремити чотири типи центрів відповідальності [7, с. 353]. Вони показані на рис. 3.3.

1. Центр витрат, який є структурним підрозділом або групою підрозділів суб'єктів туристичного бізнесу, керівники яких фінансово відповідальні лише за витрати. Дуже важливим є виділення місць виникнення затрат. Місця виникнення затрат – це структурні одиниці, які характеризуються просторовою або функціональною відокремленістю. В них здійснюється первісне споживання ресурсів, а отже, виникають витрати, згідно з якими організується планування, нормування та облік з метою контролю та управління ними.

2. Центр доходу – структурний підрозділ чи група підрозділів суб'єктів туристичного бізнесу, які відповідають тільки за виручку від продажу туристичного продукту та послуг і витрати, пов'язані із їх збутом. При цьому керівник центру доходу може контролювати витрати на утримання цього підрозділу.

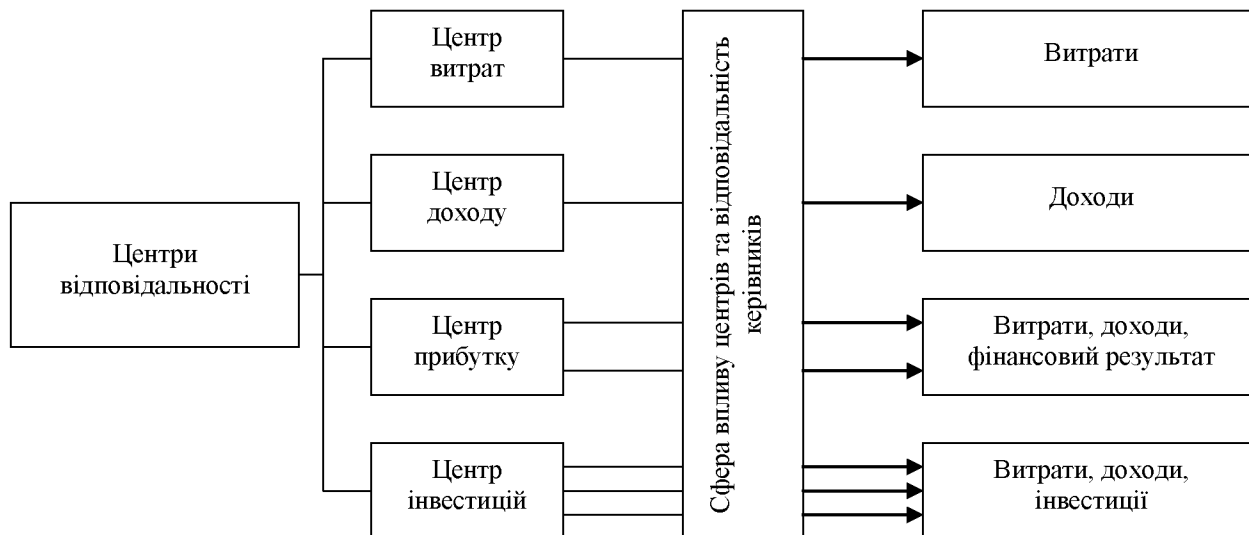

Рис. 3.3. Види центрів відповідальності та сфера їх впливу

3. Центр прибутку – центр фінансової відповідальності, в якому керівник відповідає за фінансові результати діяльності суб'єктів туристичного бізнесу та контролює витрати і доходи. Наявність прямого зв'язку між витратами та доходом дає можливість керівнику цього центру контролювати прибуток, при цьому його основне завдання – максимізація прибутку.

4. Центр інвестицій – центр відповідальності, керівник якого одночасно контролює витрати, доходи та інвестиції. Формування центрів інвестицій зумовлене створенням такої системи управління, яка б стимулювала раціональне використання активів. Адже в умовах ринку все гостріше відчувається потреба створення управлінської системи, яка була б спрямована не лише на абсолютне збільшення розміру прибутку, а й на здійснення інвестиційної діяльності суб'єктами туристичного бізнесу.

Тому, нам необхідно адаптувати центри відповідальності до умов функціонування суб'єктів туристичного бізнесу з огляду на масштаби їх діяльності, чисельність персоналу та організаційно-правову і організаційно-управлінську структури.

Однією із функцій усіх перерахованих центрів відповідальності має стати здійснення контролю за дотриманням підконтрольних їм параметрів розвитку суб'єктів туристичного бізнесу, тому повинна бути створена система

внутрішнього контролю як невід'ємна складова частина ефективного механізму управління туристичним підприємством.

У системі контролінгу можна виділити основний блок – контролінг фінансового стану, що рекомендується до впровадження суб'єктам туристичного бізнесу. Система контролінгу фінансового стану створюється на закладі із урахуванням наступних вимог:

1. вона повинна бути спрямована на досягнення стратегічних цілей закладу;
2. не повинна суперечити методам аналізу, планування та фінансово-обліковій політиці закладу;
3. їй повинна бути притаманна оперативність, простота, гнучкість, адаптивність, економічність;
4. вона повинна бути орієнтована на певний період діяльності закладу.

Завданням фінансових менеджерів у системі контролінгу є аналіз фактичних показників фінансового стану, порівняння їх із плановими, а також прийняття управлінських рішень з усунення існуючих відхилень. Основу прийняття таких рішень складає система моніторингу показників фінансового стану, який є найактивнішою частиною контролінгу.

Система моніторингу фінансового стану передбачає постійне спостереження за його показниками, визначення розмірів відхилень фактичних результатів від передбачуваних, виявлення причин та оцінки наслідків цих відхилень.

На підставі певних аналітичних показників фінансового стану створюється система носіїв контрольної інформації і розробляється форма звітності виконавців, яка даватиме можливість здійснювати контролінг. Причому для ефективності контролінгу, ці звіти повинні містити певну інформацію:

- реальне значення контрольованого показника у зіставленні із передбачуваним;

- розмір відхилення реального значення контрольованого показника від передбачуваного, у тому числі за факторами;
- аналіз причин відхилень показників;
- коментарі щодо прийняття управлінських рішень для покращення ситуації.

Таким чином, створення системи моніторингу фінансового стану суб'єктів туристичного бізнесу вирішує такі завдання:

- 1) дозволяє зрозуміти реальну існуючу ситуацію за основними показниками фінансового стану на визначений момент та зробити певні висновки щодо нього;
- 2) дає можливість відреагувати на негативні відхилення у плані їх усунення;
- 3) є підставою для оперативного прийняття рішень з покращення фінансового стану;
- 4) сприяє зниженню інформаційного ризику, оскільки система моніторингу виявляє не тільки проблеми, але й бухгалтерські некоректності.

Побудова системи контролінгу суб'єктами туристичного бізнесу має певне практичне значення:

1. Сприяє виробленню та прийняттю управлінських рішень у режимі реального часу, відповідно до зміни умов ринку.
2. Дозволяє не тільки аналізувати існуючий стан туристичних закладів, а й прогнозувати перспективи їх розвитку, визначати лінію їх тренду.
3. Дає можливість приймати системні управлінські рішення на основі зусиль усіх організаційно-управлінських структур та підрозділів закладу.
4. Дозволяє визначити оптимальний розподіл інформаційних потоків у просторі.

Отже, ефективне функціонування механізму управління фінансами забезпечується цілеспрямованим напрямом дій усіх елементів системи управління, у тому числі і контролінгу, що дасть змогу поліпшити якість фінансового управління.

Висновки до розділу 3

Проведене у третьому розділі дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Визначено елементи раціонального управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу. Вони повинні включати:

- 1) достовірну та систематичну оцінку фінансового стану;
- 2) аналіз, планування та контроль фінансових результатів;
- 3) аналіз руху капіталу та активів та управління ними;
- 4) аналіз, планування та контроль змін структури балансу;
- 5) планування і контроль фінансових потоків (грошових надходжень, витрат грошових коштів);
- 6) управління витратами;
- 8) розробка бюджетів підрозділів, центрів фінансової відповідальності (ЦФВ) та здійснення контролю за їх виконанням.

2. Встановлено, що однією із функцій центрів фінансової відповідальності має стати здійснення контролю за дотриманням підконтрольних їм параметрів розвитку суб'єктів туристичного бізнесу, тобто повинна бути створена система контролінгу як невід'ємна складова частина ефективної системи управління туристичними підприємствами, основу якої складає система моніторингу показників фінансового стану.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У дипломній роботі здійснено розкриття теоретико-методичних аспектів фінансового менеджменту суб'єктів туристичного бізнесу та розробка науково обгрунтованих пропозицій щодо удосконалення механізму управління фінансами туристичних організацій у сучасних умовах.

Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

1. Фінансовий менеджмент суб'єктів туристичного бізнесу передбачає, з одного боку, розгляд і управління фінансовими ресурсами й грошовими потоками, а з іншого – створення й конструювання нової системи управління для досягнення поставленої мети діяльності туристичних підприємств.

Це зумовлює проведення значного обсягу аналітичної роботи, за результатами якої оцінюються:

- динаміка структури і використання фінансових ресурсів;
- рух грошових потоків;
- рівень оптимізації грошових потоків та їх вплив на фінансовий стан підприємства тощо.

На основі одержаних аналітичних висновків розробляють багатоваріантні прогнози щодо управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу.

2. Інструментом для обгрунтування управлінських рішень є фінансовий аналіз, який являє собою ключовий етап загального аналізу діяльності суб'єктів туристичного бізнесу, оскільки є основою для оцінки його реального фінансового стану та ризиків, що йому загрожують. Він дозволяє визначити ефективність фінансово-господарської діяльності суб'єктів туристичного бізнесу, оцінити рівень їх фінансового менеджменту.

3. У роботі вдосконалено понятійний апарат системи фінансового менеджменту. Досліджено, що в основі управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу лежить фінансовий аналіз їх діяльності, який є істотним елементом фінансового управління, базою для прийняття оптимальних управлінських рішень, від яких залежить ефективність функціонування кожного господарюючого суб'єкта туристичної сфери. Отже, фінансовий аналіз дає змогу ефективно керувати фінансовими ресурсами, управляти грошовими

потоками і виявляти тенденції з метою розробки прогнозних показників розвитку суб'єктів туристичного бізнесу.

4. В процесі аналізу сучасного стану туристично-рекреаційної галузі України та Івано-Франківської області, виявлені детермінанти туристично-рекреаційного потенціалу окремої території. Даний аналіз показав, що цей напрям економічної діяльності динамічно розвивається на теренах України і Івано-Франківської області зокрема. Про це і свідчить динаміка кількості суб'єктів туристичної діяльності та доходу від надання туристичних послуг в Україні.

5. Внаслідок здійснення аналітичних процедур щодо руху грошових потоків туристичного підприємства «Пансіонат «Синьогора» прямим, непрямим методом, а також визначення показників ефективності грошових потоків, встановлено недостатню ефективність використання грошових коштів та необхідність вдосконалення системи управління фінансами цього туристичного підприємства. Також проведено аналіз структури надходження і витрачання грошових коштів підприємства за 2017-2018 рр. Розраховане нами значення коефіцієнта кореляції додатних і від'ємних грошових потоків склало 0,89, що свідчить про суттєві щоквартальні відхилення між величинами позитивних і від'ємних грошових потоків. Отже, «Пансіонат «Синьогора» необхідно скорегувати управління грошовими потоками для згладжування коливань та відновлення позитивних показників діяльності в 2017-2018 рр..

6. Визначено елементи раціонального управління фінансами суб'єктів туристичного бізнесу. Запропоновано включити до елементів аналітичне оцінювання руху грошових потоків, що дозволить відслідковувати надходження та витрачання грошових коштів та їх еквівалентів.

7. Встановлено, що однією із функцій центрів фінансової відповідальності має стати здійснення контролю за дотриманням підконтрольних їм параметрів розвитку суб'єктів туристичного бізнесу, тобто повинна бути створена система контролінгу як невід'ємна складова частина ефективної системи управління туристичними підприємствами, основу якої складає система моніторингу показників фінансового стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України „Про туризм” від 05.10.2000 №2026 – III URL:<http://www.rada.gov.ua/>
2. Закон України „Про стимулювання розвитку регіонів” від 8.09.2005 №2850 – IV URL:<http://www.rada.gov.ua/>
3. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом? М.: Финансы и статистика. 2001. 384 с.
4. Білик М.Д. Проблеми бюджетування на закладах України. Наукові праці НДФІ. 2013. Випуск 3 (22). С. 168-176.
5. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента: В 2-х т. Т.1. К.: НИКА-Центр, 1999. 590 с.
6. Боков М.А. Менеджмент в санаторно-курортных организациях Учеб. пособие для студ. Спб: Изд-во Санкт-Петербургского университета экономики, 2014. 230 с.
7. Болюх М.А. Економічний аналіз: Навч. посібник 3-ге вид., пер. і доп. К.: КНЕУ, 2015. 555 с. 7
8. Брігхем Є.Ф. Основы финансового менеджмента: Підруч. Пер. з англ. К.: Молодь, 1998. 1000 с.
9. Герасименко Т.В. Основы стратегического управления развитием туристической галузі України. Інноваційна економіка. 2016. №910'[65]. С.37–44.
10. Гончаров А.Б. Финансовый менеджмент. Навч. посібник. Х.: “ІНЖЕК”, 2013. 240 с.
11. Гридчина М.В. Новые методы управления санаторно-курортным предприятием: организация системы управленческого учета . К.: Общество “Знание” 2012. 18 с.
12. Гудзь П.В. Методологічні основи дослідження розвитку курортно-рекреаційної економіки. Регіональні проблеми розвитку туризму та рекреації: Зб. наукових праць / В.К. Макутов (відп ред); НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. Донецьк: Юго-Восток, 2012. С. 20-31.

13. Гудзь П.В. Управління фінансами у курортних містах . Фінанси України. 2012. №2. С. 69-75.
14. Гулич О.І. Рекреаційний потенціал Українських Карпат та сучасний стан його освоєння. НАН України. Інститут регіональних досліджень. Львів, 2015. 56 с.
15. Гулич О.І. Фінансово-економічні результати функціонування суб'єктів рекреаційного господарства та проблеми реформування галузі. Регіональна економіка. 2016. №1. С. 233-238.
16. Данилюк М.О. Фінансовий менеджмент . Навч. посібник. Івано-Франківськ: ІМЕ, 2015. 212 с.
17. Євдокименко В.К. Регіональна політика розвитку туризму: Методологія формування, механізм рекреації. НАН України. Інститут регіональних досліджень. Чернівці: Прут, 2016. 287 с.
18. Прикарпаття: санаторії та туризм: статистичний збірник. Ів.-Франківськ: Івано-Франківське обласне управління статистики, 2019 р. 87 с.
19. Заруба О.Д. Основи фінансового аналізу та менеджменту. К.: Інститут менеджменту та бізнесу. 2010. 110 с.
20. Калитюк В.А. Рекреаційно-туристичний комплекс в умовах ринку. Львів: Патент, 2014. 162 с.
21. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент. Навч. посібник. Чернігів: ЧДІЕУ, 2011. 456 с.
22. Кравців В.С. Рекреаційна політика в Карпатському регіоні: принципи формування, шляхи реалізації. Чернівці: Прут, 2015. 71 с.
23. Крайник О.П. Фінансовий менеджмент. Навчальний посібник. Львів: Національний університет "Львівська політехніка": "Дакор", 2015. 260 с.
24. Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз і планування .Київ: Центр навчальної літератури, 2013. 224 с.
25. Кузьменко Л.В. Фінансовий менеджмент. Навчальний посібник. Херсон: Олді-плюс, 2014. 256 с.
26. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання. Монографія. К.: КНЕУ, 2011. 387 с.

27. Лебедева Р.Ю. Оцінка чинників впливу на результат господарської діяльності закладів сфери послуг. Фінансова система України. Збірник наукових праць. Острог: Вид-во НаУ „Острозька академія”, 2016. Вип 8. Ч.2С. 211-218.
28. Мацола В.І. Рекреаційно-оздоровчо-туристичний комплекс (питання теорії, методології і практики). Монографія. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2008. 278 с.
29. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. Монографія. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2007. 259 с.
30. Митрофанов Г.В. Фінансовий аналіз. Навчальний посібник. К.: КНТЕУ, 2012. 301 с.
31. Мойсеєнко І.Є. Фінансове планування . Фінанси України. 2018. №9. С. 15–18.
32. Мокій А.І. Інноваційний розвиток туристично-рекреаційної галузі як напрям посилення конкурентоспроможності спеціальних економічних зон . Науковий вісник КНТЕУ. .Чернівці: АНТ Лтд., 2015. .Вип. IV. Економічні науки. Ч.2. .С.42-50.
33. Охріменко А.Г. Особливості функціонування рекреаційного комплексу в умовах сталого розвитку. Регіональна економіка. 2012. №2. С. 224-229.
34. Підприємництво та управління малим бізнесом: Навч. посібник / Заг. ред. В.П. Мікловди. Ужгород: „Карпати”, 2014. 328 с.
35. Полюга В.О. Аспекти статистичного вивчення стану туристичної галузі регіону. Регіональна економіка. 2014. №2. С.176-180.
36. Поп С. Природні ресурси Прикарпаття і Закарпаття. Ужгород: ТзОВ “Спектраль”, 2012. 296 с.
37. Річна фінансова звітність «Пансіонат «Синьогора» за 2017-2018 роки.
38. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). К.: Альтерпрес, 2002. 436 с.

39. Лікувально-оздоровчий комплекс Прикарпаття: статистично-інформаційний рекламний збірник. Івано-Франківськ: Івано-Франківське обласне управління статистики, 2019. 69 с.
40. Міжнародний туризм : навч. посіб. Т. В. Божидарнік [та ін.]. К. : Центр учбової літератури, 2012. 307 с
41. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу. Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. 336 с.
42. Статистичний щорічник Прикарпаття за 2017 рік (Головне управління статистики у Івано-Франківській області), за ред. Ільтьо І.В. Івано-Франківськ , 2018. 448 с.
43. Статистичний щорічник Прикарпаття за 2018 рік (Головне управління статистики у Івано-Франківській області), за ред. Ільтьо І.В. Івано-Франківськ, 2019. 521 с.
44. Суторміна В.М. Фінанси зарубіжних корпорацій . Підручник. К.: КНЕУ, 2004. 566 с.
45. Таркуцяк А.О. Фінансовий аналіз та управлінські рішення .Навч. пос. К.: Вид-во Європейського університету, 2012. 201 с.
46. Управління фінансовою діяльністю в операційному менеджменті: Навч. пос. / Укл. Белінський П.І. Чернівці: Рута, 2014. 72 с.
47. Фактори і механізми забезпечення конкурентоспроможності економіки регіону / П.Ю. Беленький (наук. ред), Н.А. Мікула, Н.І. Гомольська, НАН України. Інститут регіональних досліджень. Львів, 2015. 145 с.
48. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник / За ред. проф. Г.Г. Кірейцева. К.: ЦУЛ, 2012. 496 с.
49. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність та її аналіз: Навч. посібник. 3-е вид., перероб. та доп. К.: ЦУЛ, 2012. 360с.
50. Шиян Д.В. Фінансовий аналіз: Навч. пос. К.: Вид-во А.С.К., 2013. 240 с.
51. Школа І.М. Менеджмент туристичної індустрії: Навч. пос. Чернівці: Книги –XXI, 2015. 596 с.

52. Шмагина В.В. Рекреация и туризм в системе современных приоритетов социально-экономического развития. Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2015. 70 с.

53. Брич В., Крамарчук С. Управління ризиками у туристичному бізнесі. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Географія. 2010. № 2 (28). С. 105–110.

54. Drucker P. Management: Tasks, Responsibilities, Practices. – Heinemann, 1975.